

Anotācija

Kvalifikācijas darba tēma: 4-5 gadus vecu bērnu krāsu uztveres sekmēšana tēlotājdarbībā pirmsskolā.

Darba autore: Polina Eihenbauma

Zinātniskā vadītāja: Doc.Dr.paed D.Kalēja-Gasparoviča

Kvalifikācijas darba apjoms: 53 lpp., 5 tabulas, 5 attēli, 7 pielikumi, 40 literatūras avoti.

Darba teorētiskajā daļā analizēta 4-5 gadu vecuma bērnu krāsu uztveres attīstība un tās sekmēšana caur tēlotājdarbību pirmsskolā.

Darba praktiskajā daļā veikta bērnu prasmju novērtēšana pirms un pēc pētījuma, novērošana, novadītas 8 nodarbības. Veikta iegūto rezultātu analīze un izdarīti secinājumi.

Atslēgas vārdi: krāsu uztvere, emocijas, tēlotājdarbība, pirmsskola.

Pētījuma mērķis: teorētiski pamatot un praktiski pārbaudīt kā tēlotājdarbībā pirmsskolā sekmējama 4-5 gadus vecu bērnu krāsu uztvere.

Pētījuma jautājums: kā caur tēlotājdarbību pirmsskolas izglītības iestādē sekmēt 4-5 gadus vecu bērnu krāsu uztveres attīstību?

Annotation

Theme of the qualification work: Promotion of color perception of children aged 4 - 5 in the process of art in the preschool.

Author of the Paper: Polina Eihenbauma

Scientific supervisor: Doc.Dr.paed D.Kalēja-Gasparoviča

The work consists of: 53 pages, 5 tables, 5 images, 7 appendixes, 40 literature sources.

The theoretical part of the work analyzes the development of color perception of children aged 4-5 years old and how to promote it through the art lessons in the preschool.

In the practical part of the work, assessment of children's skills was carried out before and after the study, observation, and 8 exercises. The analysis of the obtained results and conclusions were made.

Key words: Color perception, emotions, art, preschool

The aim of the research: to study theoretically and practically, to analyze the possibilities of promoting the development of 4-5 aged children color perception in art classes in the preschool.

The research question: how to promote color perception of 4 - 5 aged children in art classes?

Saturs

Anotācija	2
Annotation	3
Saturs	4
Ievads	5
Krāsu uztvere un tās sekmēšana	7
1.1. Krāsu uztvere	7
1.2. Bērna vecumposmu raksturojums	10
2. Tēlotājdarbība pirmsskolā	14
2.1. Mācību saturs	14
2.2. Pedagoģiskā darbība	17
2.3. Ideju katalogs	20
3. Empīriskais pētījums	25
3.1. Pētījuma metodoloģijas raksturojums	25
3.2. Pētījuma norise	27
3.3. Iegūto rezultātu analīze	33
Secinājumi	39
Pielikumi	44

Ievads

Viens no pasauli raksturojošajiem lielumiem ir krāsa, kas cilvēka dzīvē ienāk līdz ar spēju redzēt. Jau kopš dzimšanas krāsa ir nozīmīgs attīstības rosinātājs bērna apkārtējās vides iepazīšanā, kas bagātina bērna intelektuālo un emocionālo pasauli. Lielākoties, krāsu apguve notiek dabiskā ceļā. Bērna dabiskā zinātkāre un interese par apkārtni agrīnā vecumā, rada auglīgu augsni bērna izziņas un sensoro vajadzību apmierināšanā. Tomēr tā nevar noritēt bez pieaugušā klātbūtnes. Jebkurš bērns atbilstoši savam intelektuālajam briedumam, līdz skolas vecumam iemācīsies atpazīt un nosaukt Saules spektra jeb varavīksnes krāsas, kur skaidri saskatāmas 7 krāsas - sarkana, oranža, dzeltena, zaļa, gaišzila, zila, violeta. Šajā darbā tās tiks apzīmētas arī kā “spilgtās” vai “košās” krāsas. Pedagoģiskais uzdevums ir attīstīt bērnā spēju saskatīt vairāk. Saskatīt dažādu nokrāsu, nianšu un toņu krāsas kā arī prast tās apzīmēt verbāli.

Pirmsskolas pedagoģiskās vadlīnijas paredz, ka noteiktā vecumā bērnam ir jāzina noteiktas zināšanas. Piemēram, 4 - 5 gadu vecumā bērnam būtu jāspēj nosaukt pamata krāsas. Tomēr prast vienkārši atpazīt krāsas ir nepietiekami. Tās ir ne tikai pedagoģisks kritērijs, bet arī psiholoģisks, jo ir pierādīta krāsu ietekme uz cilvēka fizisko un psiholoģisko noskaņojumu. Literatūrā minēts, ka krāsu uztvere ir saistīta ar emocionālo attieksmi un sajūtām, ko tā rada, tādēļ sākotnēji bērnā nepieciešams izkopt un atpazīt izjūtas pret krāsām jeb ieklausīties savā ķermenī, kādas sajūtas tās rada - priecīgas, gaišas, vēsas, drūmas utt. Veiktie pētījumi ir pierādījuši, ka cilvēka reakcijas, arī neapzinātās, uz krāsām ir līdzīgas, tādēļ katrai no tām ir definēta sava simboliskā ietekme. Krāsas izjūtas attīstīšanai ir liela nozīme vēlāk dažādu mākslas profesiju speciālistiem - gleznotājiem, fotogrāfiem, dizaineriem, arhitektiem. Tomēr tai piemīt ne tikai profesionāla vērtība. Spēja saskatīt krāsu saderību un nianšu daudzveidību, jebkura indivīda personībā palīdz izkopt labu estētisko gaumi, kas ir svarīga gan apģērba izvēlē, gan sava mājokļa interjera izveidošanā, gan citās jomās, kur krāsu atbilstība rada priekšnosacījumus harmoniskam vizuālam koptēlam.

Tā kā 4 - 5 gadi ir literatūrā minētais vecums, kad bērna acs fizioloģiskā attīstība pieļauj saskatīt vairāk par “spilgtajām” krāsām, šis periods pieļauj plašas iespējas krāsu uztveres attīstībā. Pirmskolā jaunu prasmju un zināšanu apguve notiek caur rotaļnodarbībām, tādēļ caur dažādiem tēlotājdarbības veidiem (zīmēšana, apliecēšana, veidošana) pedagogam vēlams izmantot

daudzpusīgas un mērķtiecīgas metodes to veicināšanai atbilstoši bērna vecumposmam un attīstības līmenim.

Pētījuma objekts: tēlotājmākslas nodarbības pirmsskolā

Pētījuma priekšmets: 4-5 gadus vecu bērnu krāsu uztvere

Mērķis: teorētiski pamatot un praktiski pārbaudīt kā tēlotājdarbībā pirmsskolā sekmējama 4-5 gadus vecu bērnu krāsu uztvere.

Pētījuma jautājums: Kā tēlotājdarbībā pirmsskolā sekmējama 4-5 gadus vecu bērnu krāsu uztvere?

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt literatūru par krāsas uztveri un tās sekmēšanu atbilstoši bērna vecumposmam;
2. Analizēt literatūru par tēlotājdarbību pirmsskolā un tās pedagoģisko organizāciju.
3. Pārbaudīt teorētiskās atziņas empīriskā pētījumā un analizēt iegūtos rezultātus.

Pētījuma metodes:

Teorētiskās: Literatūras analīze

Empīriskās:

1. Pedagoģiskai vērojums
2. Bērnu darba analīzes

Pētījuma bāze: Pirmsskolas izglītības iestāde „X”.

Pētījuma norises laiks: 1.09.2018.-26.10.2018.

Kvalifikācijas darbs sastāv no: titullapas, anotācijas latviešu un angļu valodās, satura rādītāja, ievada, teorētiskās daļas, empīriskās daļas, secinājumiem, izmantoto literatūras avotu saraksta, pielikumiem.

1. Krāsu uztvere un tās sekmēšana

1.1. Krāsu uztvere

Teorijā tiek uzskatīts, ka “viss, ko mēs redzam, ir krāsa”. Savukārt, krāsa ir cieši saistīta ar gaismu un redzi, jo tumsā krāsas nav uztveramas. Krāsu uztvere ir neliela vizuālās jeb redzes uztveres komponente, bet ārkārtīgi būtiska, lai indivīds spētu pilnvērtīgi uztvert apkārtējo informāciju, atpazīt un atšķirt dažādus krāsu toņus un to intensitāti. Tās attīstību ietekmē vairāki nozīmīgi faktori (Ozola, 2006).

Pirmkārt, pašos pamatos, tā ir bioloģiska spēja uztvert un analizēt apkārtējā vidē esošo priekšmetu izstaroto vai atstaroto gaismu. Pati gaismas uztvere ir iespējama ar acs tīklenē esošo fotoreceptoru - nūjiņu un vāļišu palīdzību, lai gan pati redzes sajūta rodas daudz sarežģītākā dažādu acs un galvas smadzeņu daļu mijiedarbībā. Par krāsu uztveri ir atbildīgas trīs veidu vāļītes, kuras satur redzes pigmentus – saliktas olbaltumvielas, kas spēj absorbēt noteikta viļņa garuma elektromagnētisko starojumu. Kopumā cilvēka acs spēj uztvert 4 miljonus krāsu toņu, kuri balstās uz trīs gaismas pamatkrāsām - sarkanu, zilu, zaļu. Savukārt, krāsu jaukšanā par pamatkrāsām tiek klasificētas sarkana, zila un dzeltena, kuras savstarpēji sajaucot pa pāriem, iegūst pirmās pakāpes atvasinātās krāsas – zaļu, violetu, oranžu. Pašas pamatkrāsas nevar iegūt krāsu jaukšanas procesā, tādēļ tiek uzskatīts, ka gleznotājiem pilnībā pietiek ar balto un pamatkrāsām, lai varētu radīt jebkuru citu toni. Krāsas mēdz iedalīt hromatiskajās un ahromatiskajās, kur ahromatiskās ir baltā, melnā, pelēkā, bet hromatiskās – visas pārējās (Zirdziņa, 1995).

Ir zinātniski pierādīts, ka krāsu uztveri ietekmē ne tikai bioloģiskā, bet arī indivīda kognitīvā attīstība, temperaments, pieredze un dzīvesvieta. Dažādām tautām un kultūrām viena krāsa var nozīmēt ko pilnīgi atšķirīgu, piemēram, baltā krāsa eiropiešiem nozīmē svētumu, tīrību, bet austrumu zemēs – pilnīgi pretējo – melīgumu (Ozola, 2006). Savukārt, krāsu psihologi ir pārliecināti, ka kultūras un vēsturiskā ietekme nav objektīva, pētot krāsu ietekmi no smadzeņu impulsu radītās reakcijas (Ūnal, 2015). Uztvere un attieksme pret noteiktām tonalitātēm var zināmā mērā mainīties atkarībā no cilvēka psihofizioloģiskā stāvokļa – nogurumā tā var kļūt vājāka, bet uzbudinājuma stāvoklī spēcīgāka. Turklāt attiecīgo krāsu ietekme uz katru indivīdu

var būt atšķirīga – kas vienam var šķist nomierinoši, otram gluži pretēji – aktivizējoši vai pat agresiju veicinoši (Ozola, 2006).

Krāsu ietekme uz personības attīstību ir ārkārtīgi liela, jo spēj izsaukt gan fizioloģisku, gan emocionālu rezonansi cilvēkā. Ne par velti krāsas plaši izmanto terapeitiskajā darbā mākslas psiholoģijas jomā, jo to iedarbība ir gan diagnosticējoša, gan ārstnieciska. „Krāsas izraisa noteiktas specifiskas pārmaiņas cilvēka psihē, un to interpretācija rada to, ko mēs saucam par krāsu simboliem, asociācijām, iespaidiem” (Ozola, 2006, 20. lpp). Krāsa neapzināti iedarbojas uz cilvēka zemapziņu un atstāj ietekmi uz nervu sistēmas darbību. Vairāki līdzšinējie pētījumi ir pierādījuši, ka katrai krāsai ir savs raksturojums jeb “daba”, turklāt katrai krāsa ir gan sava pozitīvā, gan negatīvā puse. Piemēram, sarkans saistās ar enerģiju un mīlestību no pozitīvā aspekta, tajā pat laikā var tikt uztverta kā agresīva un uzbrūkoša, zilā saistās ar inteligenci un uzticamību, bet var izraisīt melnholiju, depresiju un aukstumu. Savukārt, dzeltenie toņi pozitīvā ziņā saistās ar dzīvesprieku un draudzību, bet negatīvā - ar nervozitāti un depresiju (Ünal, 2015). Krāsu pozitīvo vai negatīvo izpausmi nozīmīgi ietekmē arī blakus esošās krāsas, kas paspilgtina vai pielusina noteiktās krāsas emocionālo fonu. Piemēram zils ar violetu kopā izskatīsies auksti, bet zils kopā ar zaļu radīs “siltāku” sajūtu. Krāsu salikumi pat vēl vairāk ietekmē cilvēka pašsajūtu nekā atsevišķas krāsas, tādēļ attīstīt prsmi veidot harmoniskas krāsu kombinācijas ir vēl viens svarīgs aspekts krāsu mācībā. Tātad katra krāsa var tikt uztverta divējādi atkarībā no cilvēka pašsajūtas un krāsas kombinācijas ar citām krāsām (Zirdziņa, 1995).

Roberts Šteinerts, valdorpēdagoģijas idejas autors, uzskatīja, ka apkārtējā vidē esošās krāsas rada pretstatu cilvēka iekšējā pasaulē, iespaidojot un pārveidojot iekšējo orgānu struktūras un tieši tādā veidā veicot harmonizējošo funkciju. Piemēram, trauksmainam un agresīvam bērnam apkārtējā vidē un apgērbā nepieciešams izvēlēties sarkanās un sarkandzeltenas krāsas, jo bērna iekšienē tās rada pretstatu – zaļos un zilos krāsu toņus, kuru iedarbība, savukārt ir harmonizējoša, nomierinoša. Klasiski pieaugušie tieši cenšas izslēgt sarkanos toņus no šādu bērnu redzesloka, uzskatot, ka tie simptomus tikai pastiprina. Tomēr, novērojot bērna krāsu izvēli dusmu gadījumā, R. Šteinerta ideja apstiprinās – bērni izvēlās spilgtus, sarkanus toņus, iespējams, intuitīvi jūtot, ka šī krāsa radīs nomierinošo ietekmi uz viņu fizioloģiju. Lai gan spontāna krāsu izvēle ir veids, kā izlādēties un nomierināties, R. Šteinerts arī uzskata, ka terapeitiskajā darbā bērnam nedrīkst ļaut sevi izteikt tikai caur krāsām un tēliem, ko viņš pats izvēlas, jo, atkarībā, no bērna temperamenta, viņš var izvēlēties vienas un tās pašas krāsas, zīmēt vienus un tos pašus motīvus, kas var novest pie iestrēgšanas šajos motīvos, tādējādi neļaujot no

tiem atbrīvojoties. Pedagoģa uzdevums ir paplašināt bērna izvēli un pieredzi, palīdzot izvēlēties citus motīvus, kas var iedarboties veselīgi uz bērna emocionālo attīstību un iepazīt krāsas ne tikai kā savas iekšējās pasaules atspoguļošanas rīku, bet arī kā personības, kas palīdz augt un bagātināties bērna paša personībai (Šteinerts, R., kā minēts Karlgrēns, F. „Valdorfa pedagoģija”, Jumava, 2008, 56.-57.lpp).

Tā kā krāsas ietekme uz cilvēku ir neapzināta, tās ietekme ir jūtama jau ļoti agrīnā vecumā. Maza bērna reakcijas uz patīkamām vai nepatīkamām krāsām sākotnēji atspoguļosies tikai viņa uzvedībā, bet līdz ar verbālo spēju attīstību, kas strauji notiek 3 - 7 gadu vecumā, bērni jau spēj arī definēt kādas sajūtas viņos rada noteikta krāsa. Viens no pētījumiem, kas veikt šajā aspektā, un kurā tika skaidrota bērnu emocionālā reakcija uz 9 krāsām, tika secināts, ka 4-5 gadus veci bērni novērtē krāsas emocionālo fonu līdzīgi kā pieaugušie - gaišās krāsas rada pozitīvākas emocijas, bet tumšās negatīvākas. Turklāt tika atklāts, ka zēni tendēti novērtēt tumšās krāsas pozitīvāk nekā meitenes (Boyatzis, C.&Varghese, R., 1994).

Cītu autoru nesenā pētījumā par bērnu spēju uztvert ne tikai atsevišķu krāsu emocionālo fonu, bet pat vesela krāsu kopuma - mākslas darba - emocionālo noskaņojumu, tika secināts, ka bērnu spēja to atbilstoši novērtēt attīstās ap 3 gadu vecumu, un nozīmīgi pieaug 4 - 5 gadu vecumā. Arī šajā pētījumā tika atklāts, ka bērni vairāk spēj atpazīt un verbalizēt pozitīvās emocijas darbā nekā negatīvās, turklāt nav nozīmīgas atšķirības vai mākslas darbs ir reālistisks vai abstrakts (Pouliou, D., Bonoti, F. & Nikonanou, N. 2017).

***Secinājums:** Krāsu uztvere ir dabisks pasaules izziņas process, kuru ietekmē gan cilvēka fizioloģiskā, gan kognitīvā un emocionālā attīstība. Lai gan noteiktos aspektos tā attīstās neatkarīgi, tomēr pilnvērtīgai un daudzpusīgai krāsu apguvei nepieciešama arī pedagoģiska virzība. Tā kā krāsas neapzināti spēj izraisīt rezonansi cilvēka sajūtās un emocijās, krāsu uztveres attīstību bērnos jāsāk rosināt caur krāsu emocionālu iepazīšanu. Bērni jau agrīni spēj sajukt krāsu “raksturu” un, atkarībā no verbālo spēju attīstības līmeņa, to arī definēt. Pirmsskolas vecums ir atbilstošākais brīdis, lai krāsu mācībā iegūtu svarīgo sākotnējo emocionālo izpratni par krāsām, izlaistu to caur sevi un tikai pēc tam apgūtu tehniskas un intelektuālas zināšanas, tādas kā krāsu jaukšana, saskaņošana, utt. Spēja izteikt savas izjūtas caur krāsām vēlāk var cilvēkam palīdzēt labāk izprast un iepazīt sevi, kā arī radīt dziļi izjustus mākslas darbus.*

1.2. Bērna vecumposmu raksturojums

Cilvēka uztveres pamatā ir izziņas procesi, kas pirmsskolas vecumā balstās uz sensoriskās pieredzes iegūšanu. Tās uzdevums ir paplašināt bērna juteklisko pieredzi caur maņu orgāniem - redze, dzirde, tauste, garša, veidojot detalizētus priekšstatus par priekšmetu īpašībām (krāsu, formu, lielumu, utt). Pedagoģiskajā darbā ikvienai attīstošajai nodarbībai jābūt mērķtiecīgai un tās noslēgumā kāda daļa no jauniegūtā izziņas materiāla ir jānostiprina tēlotājdarbības tehnikā, vizualizējot uztverto. Jaunā uztvertā informāciju tādējādi tiek analizēta un caur radošu darbību sintezēta jaunā formā, veicinot juteklisko attīstību un pilnveidojot uztveres procesus (Golubina, 2007).

Redze ir komplekss process galvas smadzeņu darbības zonās, kas ietver sevī spēju uztvert un atpazīt kustību, krāsu un dziļumu, tādējādi veidojot pieredzi par pasauli. Bērna redze attīstās nepārtraukti un izmaiņas notiek pakāpeniski jau kopš dzimšanas brīža. Ir veikti vairāki pētījumi par zīdaiņu redzes attīstību, taču pētījumi par bērnu krāsu redzes attīstību vēlākos vecumposmos ir mazāk. Tāpat arī zinātnieku redzeslokā ir aktuāli pētījumi, par to, kurā vecumā bērna redzes funkcijas ir līdzvērtīgas pieaugušo redzes funkcijām (Leat, S. J., Yadav, N. K. & Irving, E., L. 2009).

Bērnā piedzimstot, krāsu uztvere ir ļoti minimāla, jo zīdaiņa redze vēl nav pilnībā attīstījusies. Tādējādi pirmo trīs mēnešu laikā viņi ir spējīgi saskatīt priekšmetus, kas atrodas ne tālāk par 25-30 cm. Šajā periodā viņiem vērojama maza skatiņa fiksācijas un krāsu izšķirtspēja. Pētījumā ar mērķi noskaidrot kādā vecumposmā zīdains jau spēj reagēt un atšķirt hromatiskās krāsas, tika secināts, ka tie, kas jaunāki par 4 nedēļām vēl neizrāda spēju diferencēt hromatiskas krāsas, kamēr 2 mēnešu vecumā jau lielākā daļa zīdaiņu izrāda atbildes reakciju uz atšķirībām. Lai gan dzīves sākumā zīdaiņu krāsu uztvere ir ierobežota un pasauli viņi redz pelēkos toņos, novērots, ka reakcija notiek uz melniem un baltiem un arī koši sarkaniem priekšmetiem, kas kontrastē ar pārējo pelēko apkārtni. Tas varētu būt saistīts ar prenetālo pieredzi mātes vēderā, kad zīdains dzīvo tumsā, tajā pašā laikā reagē uz mātes vēderam uzspīdinātu spilgtu gaismu, kas caur to parādās sarkanos toņos (Kelly, J. P., Borchert, K. & Teller D.Y. 1997).

Ap trīs mēnešu vecumu mazulis spēj fokusēt skatienu līdz pat 10 minūtēm. Pelēkie toņi sāk mainīties un papildus melnai, baltai un sarkanai krāsai, mazuli sāk saistīt arī dzeltenā krāsa. Līdz 2 gadiem krāsu uztvere turpina attīstīties, pakāpeniski apgūstot pārējās spilgtās krāsas.

Vienkrāsainas, spilgtas krāsas rotaļlietas un priekšmeti to var veicināt. Ap 2 gadu vecumu bērns jau spēj grupēt priekšmetus pa krāsām. 2 - 5 gadu vecumā bērna smadzeņu funkcijas ir attīstījušās gandrīz līdz pieaugušo pamata sensoro procesu apstrādes līmenim un tās turpinās attīstīties, lai apgūtu spēju analizēt sarežģītāku vizuālu materiālu. Šajā vecumā bērns spēj atpazīt un nosaukt vārdā gandrīz visas krāsas (Farroni, T. & Menon, E., 2008). E. G. Džonsons savā pētījumā par bērnu vecumu, kurā viņi spēj precīzi definēt krāsu nosaukumus, secināja, ka 2,6 gadu vecumā četras pamatkrāsas - sarkanu, zilu, zaļu un dzeltenu stabili spēj nosaukt tikai 38% bērnu, bet mazliet vēlāk 3,3 gadu vecumā šis rādītājs jau ir 56 % aptaujāto. Vēl pēc gada - 4,3 gadu vecumā 79 % bērnu spēj atbildēt pareizi (Johnson, 1977, kā minēts Lindsay, 1998). Procentuāli stabilā progresija ļauj izdarīt pieņēmumu, ka līdz apmēram 5 gadu vecumam gandrīz visi bērni ir iepazinuši "spilgtās" krāsas un rodas jauns izaicinājums - iepazīt nokrāsas, kas prasa jau specifiskāku informācijas līmeņa apstrādes procesu attīstību, tomēr precīzi definēt, kurā vecumā bērna redzes funkcijas ir līdzvērtīgas pieaugušo redzes funkcijām, joprojām ir pētījumu redzeslokā (Farroni, T. & Menon, E. 2008).

Jebkuram pedagogam darbā ar bērniem ir jāseko līdzi tam, vai bērna krāsu uztveres attīstība norit atbilstoši vecumam. Statistikas dati norāda, ka apmēram 8 % vīriešu un 0.5 % sieviešu piemīt krāsu redzes traucējumi. Visbiežāk tie ir iedzimti, bet atsevišķos gadījumos krāsu redzes defektu var izraisīt slimības. Tā kā mūsdienās ir pieejamas dažādas metodes, tad atklāt traucējumus iespējams jau ļoti agrā bērna vecumā. Lai objektīvi novērtētu indivīda krāsu uztveri, iespējams izmantot dažādus redzes diagnostikas instrumentus, piemēram, VEP metodi redzes asuma, krāsu redzes un redzes lauka noteikšanai, kas dod iespēju izvairīties no tādiem apkārtējās vides ietekmējošajiem faktoriem kā testēšanas dalībnieka uzvedība un attīstība. Turklāt šīs metodes palīdz agrīni diagnosticēt redzes traucējumus neatkarīgi no bērna verbālo spēju attīstības līmeņa (Farroni, T. & Menon, E. 2008).

Pastāv uzskats, ka vīrieši sliktāk orientējas un ir spējīgi atšķirt dažādas nokrāsas nekā sievietes. Latvijā veiktā pētījumā par latviski runājošu bērnu krāsu uztveres lingvistisko aspektu, kas tika izmantots "Bērnu valodas kvantitatīvais pētījums un tā rezultāti" ietvaros, tika secināts, ka meitenes vidēji spēj nosaukt vairāk krāsu nekā zēni. Kā iespējamo iemeslu tomēr tika izvirzīta hipotēze, ka meiteņu lingvistiskā attīstība notiek agrīnāk nekā zēniem, turklāt viņām novērojams plašāks vārdu krājums un spēja izteikties, nevis zēnu prasme sliktāk atšķirt krāsas

(https://www.lamba.lv/attachments/konferences/Bernu%20valodas%20aptauja_LU74_DAUME.pptx).

V. Lutzer pētījumā par uztveres spēju atšķirt nokrāsas 3 - 6 gadus veciem bērniem, tika secināts, ka statistiski nozīmīgas dzimumatšķirības krāsu nokrāsu atpazīšanā neparādās līdz 6 gadu vecumam. Rezultāti lika secināt, ka zēnu un meiteņu krāsu uztveres spējas sākotnēji attīstās līdzīgi, bet vēlākajos gados zēnu prasme diferencēt krāsas varētu būt saistīta ar motivāciju paveikt uzdevumu, jo pēc 6 gadu vecuma meitenes uzrāda augstāku precizitāti grupēt nokrāsas pēc to intensitātes (Lutzer, V. D., 1987).

4-5 gadu vecums, ko dēvē arī par pirmsskolas vecumu, ir laiks, kad bērna attīstībā norit ļoti straujas izmaiņas gan fiziskā līmenī, piemēram, sīko pirkstu muskulatūras attīstība nodrošina, ka bērns spēj samērā ilgu laiku noturēt zīmēšanas rīkus, lai izveidotu savu mākslas darbu. Iepriekšējā attīstības posmā bērnam atbilstošāka ir zīmēšana ar pirkstiem un uz plašiem laukumiem. Plašums ir nepieciešams, lai bērns neierobežoti spēj attīstīt savas vēl nekoordinētās roku kustības nebaudoties pārkrāsot pāri. Ja zīmēšana jau sākotnēji radīs bērnos trauksmi un citas negatīvas emocijas, šis attīstošais izteiksmes līdzeklis bērnam var radīt pretestību. Tādēļ pedagogam ir jāspēj, galvenokārt, neiznīcināt bērna interesi un prieku par zīmēšanu un krāsām, kas vienlaicīgi kalpo gan kā bērna rokas sagatavošana rakstībai, gan arī kā emocionālās izpausmes un pašizziņas veids (Hibnere, 1977).

Izmaiņas notiek arī kognitīvā jeb izziņas līmenī. Pēc šveiciešu psihologa un filozofa Ž. Piažē teorijas, laiks no 1,5 - 7 gadu vecumam ir pirmsoperacionālā attīstības stadija. Bērns veido simbolu krātuvi, arī caur valodu, spēj atdarināt noteiktas darbības. Sākot no 4 gadu vecuma, domāšanas operācijas pilnveidojas, bērns jau kļūst spējīgs ne tikai atdarināt pēc parauga, bet jau pats spēj veikt novērojumus, salīdzināt, veidot loģiskus secinājumus un atbilstoši izmainīt savus iepriekšējos priekšstatus un darbības pret jauniem. Acs ir attīstījies līdz tādai stadijai, ka tā ir spējīga uztvert krāsu nianses un saskatīt dažādas spilgtu krāsu toņu nokrāsas. Šis ir vecums, kad redzes uztveres attīstībai jāpievērš īpaša uzmanība, akcentējot krāsu uztveres pilnveidošanas prasmes. 5 gadu vecumā bērnam jāprot nosaukt visas pamatkrāsas jeb “tīrās krāsas” un atšķirt vienas krāsas dažādas nokrāsas (Ž. Piažē, 2002).

Balstoties uz augšminēto, var secināt, ka 4 - 5 gadu vecumā bērna krāsu ir strauji sasniegusi pakāpi, kas paredz krāsu un to nokrāsu atpazīšanu un verbalizēšanu. Tāpat šajā vecumā bērna fiziskā un kognitīvā attīstība ļauj viņam apgūt krāsu jaukšanas iemaņas, tādējādi

veicinot bērna vēlmi eksperimentēt ar krāsām, radot jaunus toņus un nokrāsas. Kritēriji un to raksturojošās pazīmes aprakstītas 1. tabulā.

1.tabula “Kritēriji un to raksturojošās pazīmes”

Kritēriji	Pazīmes
Krāsu nokrāsu gaišā un tumšā toņa atpazīšana un verbalizēšana	Audzēknis spēj saskatīt un pareizi nosaukt katras “lokālās” krāsas gaišo un tumšo toni (piem., gaiši sarkans, tumši sarkans), kā arī spēj apzīmēt nokrāsu niansētākiem terminiem (piem., asinssarkans) vai pats izdomāt jaunus apzīmējumus.
Nokrāsu ranžēšana pēc to intensitātes	Audzēknis spēj sakārtot krāsu nokrāsu kartiņas no gaišākās uz tumšāku (un otrādi)

Secinājums: Bērna attīstības straujums pirmsskolas vecumā pedagogam liek būt vērīgam un sekot bērna gatavībai apgūt jaunas prasmes. Krāsu uztvere notiek nepārtraukti, lai to veicinātu harmoniski, ir jāieklausās bērna raidītajos signālos. Pat ļoti agrīnā vecumā vērīgs pieaugušais spēs saskatīt, kādi stimuli piesaista bērnu uzmanību un kādiem viņš vēl nav gatavs sekot. Ir būtiski to ņemt vērā, lai mākslīgi nestimulētu bērnu apgūt to, kam viņš dotajā brīdī nav nobriedis. Bērna dabisku attīstību veicina rosinoša vide, kurā viņam ir pieejami dažādi stimulumateriāli.

2. Tēlotājdarbība pirmsskolā

2.1. Mācību saturs

Mācību saturs pēc savas būtības ir valstī noteiktās vadlīnijās balstīta programma ar mērķiem un uzdevumiem, kas veicina pēctecīgu bērna apmācību dažādos virzienos, piemēram, matemātika, mūzika, latviešu valoda, vizuālā māksla, utt., lai attīstītu viņa fiziskās, psihiskās un sociālās iemaņas kopumā. Tēlotājdarbības pamatā ir mērķis veicināt bērna radošās spējas un estētisko gaumi. Lai plānotais rezultāts tiktu sekmīgi sasniegts, nepieciešams bērnu rosināt veikt apkārtējās vides novērojumus un atspoguļot tos savos mākslinieciskajos darbos. (https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pirmsskolai/pirmssk_izgl_mac_programma.pdf)

Sākotnēji bērna pasauli veido uztveres informācija par apkārtējo pasauli, kas cieši saistīta ar sajūtām un sajūtu orgāniem. Tas ir laiks, kad īpaša nozīme ir maņām un motorajai attīstībai, nozīmīgas ir dažādas sajūtas. Tēlotājdarbībā redze ir nozīmīgākais uztveres instruments, īpaši krāsu un taustes sajūtas, ar kuru palīdzību bērns iepazīst priekšmetu īpašības gan vizuālajā, gan taktīlajā uztvērumā (Hibnere, 1977)

Pakāpeniski pievienojas jaunas prasmes - verbālās, spēja atdarināt, radīt ko jaunu balstoties uz iepriekšējo pieredzi. Krāsu apgūvē šis princips kalpo kā norāde - pirms attīstīt prasmi verbalizēt krāsu nosaukumus, jau agrīnā vecumā bērnam pakāpeniski jāattīsta krāsu sajūta. Bērns ar krāsu jāiepazīstina kā ar patstāvīgu lielumu, sākotnēji nesaistot krāsu ar noteiktiem priekšmetiem. Tikai pēc tam, kad krāsa ir iepazīta, tiek meklēti priekšmeti, kuriem šī krāsa ir kā viena no raksturojošajām īpašībām. Tādējādi bērnam tiek veicinātas apkārtējās vides vērošanas prasmes - pirmkārt, viņš meklē pēc krāsas, nevis pēc priekšmeta, kas saistās ar noteiktu krāsu (Karlgrēns, 2008).

Krāsa ir būtiska priekšstatu par apkārtējo pasauli veidotāja un viens no veidiem kā bērni šo pieredzi apgūst, ir caur asociācijām. Lai bērns spētu veidot asociācijas, sākotnēji nepieciešams apgūt konkrētas zināšanas, ko mazajam bērnam sniedz pieaugušais - vecāks vai skolotājs, vērojot bērna uzmanību uz priekšmetu vai parādību un to raksturojošajiem lielumiem, t.sk. krāsu, piemēram "Zilas debesis, zaļa zāle". Vēlāk, uz šo priekšstatu pamata, var tikt veidotas asociācijas, piemēram, "Acis zilas kā debesis", "Varde zaļa kā zāle", paplašinot bērna pieredzi

un rosinot attīstīties radošajai domāšanai. Jau trīs gadu vecumā bērns spēj patstāvīgi izvēlēties priekšmetam atbilstošu sarkano, dzelteno un zaļo krāsu (Савина, 2016).

Mazliet vēlāk, ap 4 gadu vecumu, kad bērns jau spēj atpazīt un nosaukt visas krāsas, pedagogs var sākt bērna pieredzi paplašināt ar dažādiem krāsu toņiem un nokrāsām, piedāvājot uzdevumus, kur bērnam jāsalīdzina, piemēram, dažādu toņu sarkani priekšmeti. Tādējādi, tiek veicināta viņa redzes uztveres spēja ievērot krāsu nianšes, kā arī verbālās spējas nosaukt tās vārdos. Piecgadnieka vecumā, kad attīstās arī bērna fantāzija, pedagogs var rosināt bērnus aktīvi meklēt pēc iespējas vairāk krāsu toņu apkārtējā vidē un izdomāt tiem jaunus nosaukumus (Hibnere, 1977).

Veiksmīgas un vecumam atbilstošas krāsu nianšu uztveres rezultātā, sešu gadu vecumā bērniem krāsu sajūta ir attīstījusies tiktāl, ka viņi patstāvīgi spēj gan saskatīt, gan sarindot pēc intensitātes dažādas nokrāsas. Pētījumā, kurā bērniem tik dots uzdevums sarindot vienas krāsas dažādas nokrāsas pēc parauga, tika secināts, ka 6 gadnieki to spēj izdarīt diveiz precīzāk nekā trīsgadnieki, turklāt netika konstatēta atšķirība starp mācīto un nemācīto bērnu izpildījumu. Balstoties uz Gibsona (1969) atziņām, uztvere attīstās bērna iepriekšējās pieredzes un pasaules diferenciacijas rezultātā, tādēļ mērķtiecīga izglītošana un “kognitīva starpniecība” nav nepieciešama (Lutzer, 1987).

Savādākus uzskata pauž citi autori - pievēršot šai tēmai nepietiekošu uzmanību, pirmsskolas vecumposma beigās bērna krāsu izpratne un valoda ir ierobežota tikai ar “lokālo” krāsu nosaukumiem (zilš, zaļš, sarkans, dzeltens). Tas liek secināt, ka nozīmīga loma krāsu izjūtas veicināšanā jāpievērš gan pirmsskolā, gan ģimenē, jo dabīgā ceļā spēja saskatīt, atpazīt un verbalizēt krāsu nianšes bērnam neattīstās (Hibnere, 1998).

Krāsa ir arī viens no spēcīgiem bērna iekšējās pasaules atspoguļotājiem. Ļevs Vigotskis uzskatīja, ka zīmējumā izmantotie simboli ir pirmsskolas bērnu valoda, kurai verbāli viņi nespēj atrast raksturojumu un tā kalpo par sagatavošanas tiltu rakstītajam vārdam (Савина, 2016). Ne velti, psihologi savā darbā ar bērniem nereti izmanto zīmējumus, lai diagnosticētu klienta emocionālās sfēras grūtības, analizējot gan zīmējuma saturu, gan stāstījumu par to, jo mazie klienti vēl nespēj sevi izteikt vārdos. Pirmsskolas vecuma bērnu zīmējumus nav īsti korekti analizēt pēc izvēlētajām krāsām, jo bērna krāsu pieredze vēl nav tik plaša, lai viņš spētu adekvāti atspoguļot savu emocionālo un intelektuālo attīstību. Tieši šī iemesla dēļ visbiežāk šāda vecuma bērnus rosina izmantot tikai parastos zīmuļus un citas, vecumam atbilstošākas, tehnikas. Tomēr krāsas diagnosticējošā un terapeitiskā nozīmīguma dēļ, ir svarīgi lai viens no pedagoģiskās

darbības pamatuzdevumiem ir iemācīt bērnu sajūst savu iekšējo attieksmi un attiecības ar krāsām un to, kas viņā rezonē caur konkrēto krāsu un tehniku, prast “pārnest” un izpaust savā mākslinieciskajā darbībā (Савина, 2016).

Pirmsskolas mācību programmas mērķis tēlotājdarbībā ir “katra bērna radošo spēju attīstības veicināšana, atspoguļojot apkārtējo pasauli, rosinot izteikt savas izjūtas vizuālos tēlos, pielietojot daudzveidīgus izteiksmes līdzekļus”. Tā kā līdz apmēram 4 gadu vecumam bērni spēj atpazīt gandrīz visas krāsas, tad vidējās vecuma grupas programma paredz pedagoga darbības virzību uz bērna rosināšanu radoši eksperimentēt ar krāsām, jaucot dažādus toņus, krāsu nokrāsas, izmantot dažāda spektra krāsas. Tāpat šajā vecumā bērnam jāattīsta spēja verbāli paust emocionālās izjūtas, noskaņu caur krāsām un, noteikti arī pievērst uzmanību un spēt saskatīt dažādas krāsu nokrāsas apkārtējā vidē (Randoha, A., 2015).

Tomēr, ja bērns, neskatoties uz pedagoga centieniem vērst izglītojamā uzmanību uz dažādiem toņiem, izvēlas 1 vai 2 krāsas, tas var norādīt uz intelektuālu attīstības aizturi vai arī uz tā brīža emocionālo stāvokli, iestrēgšanu kādā noteiktā emocijā, piemēram: sarkana - agresija, zila - trauksme, melna - depresija. Savukārt, izvēle zīmēt tikai ar pelēko zīmuli, var liecināt par to, ka bērna dzīvē pietrūkst tādu emociju, ko varētu izpaust caur dažādām spilgtām krāsām (Савина, 2016). Arī novērotās krāsas apkārtējā vidē (izglītības iestādes vai dzīvesvietas interjers, iemīļotais apģērbs, rotaļlietas, multfilmu varoņa tēls) var ietekmēt bērna izvēli par labu vienai vai otrai krāsai, silto vai vēso toņu gammai (Hibnere, 1998).

Krāsu mācību pirmsskolas programmā bērni, lielākoties, apgūst pastarpināti, darbojoties ar dažādām tēlotājdarbības tehnikām, kur krāsa viennozīmīgi arī ir viens no iesaistītajiem lielumiem. Zīmēšana pati par sevi rada daudzveidīgas tehniskā izpildījuma iespējas. Jaunāko grupu bērniem vispiemērotākā zīmējumu tehnika ir ar guaša krāsām un otu, kas ir viegli uzklājama, ņemot vērā roku veiclību un spēku šajā vecumposmā. Zīmēšana ar ogli vai parasto veicina ahromatisko krāsu pieredzi. Savukārt, krītiņi un zīmuļi prasa cita veida gan rokas piepūli, gan satvēriena iemaņas. Katrs materiāls ļauj bērnam ieraudzīt arī atšķirīgu rezultātu (Komarova, 1982).

Bērnu dabiskā interese saistās ar eksperimentēšanu un jaunas pieredzes gūšanu, kas ļauj arī pedagogam piedāvāt bērniem eksperimentēt krāsu mācībā ne tikai ar krāsu jaukšanu un saskaņošanu, bet arī dažādu tehniku izmantošanu vienā radošajā darbā, piemēram, vaska krītiņi vai zīmuļi un guaša. Tas ļauj zīmējumā izcelt noteiktas detaļas, padara darbu izteismīgāku, ļauj

bērnam piedzīvot daudzveidīgākas sajūtas, ko rada katras tehnikas izmantošana (Komarova, 1982).

Secinājums: *Tēlotājdarbības tehnikas ir nozīmīgs pirmsskolas programmas virziens, kas bērnam ļauj atspoguļot uztverto pieredzi par priekšmetu formu, krāsu, lielumu, utt. Procesam ir jābūt sistemātiskam, regulāram. Pedagoģa uzdevums ir iepazīstināt bērnus ar dažāda veida materiāliem kurus izmantot savos radošajos darbos, eksperimentējos un atklājot to pielietošanas daudzveidību. 4 - 5 gadu vecumā bērna uztvere ir attīstījusies tiktāl, ka tā spēj atšķirt dažādas krāsu nokrāsas. Tā kā šis ir "sensitīvais vecums" krāsu nokrāsu apgūvē, mācību darbā tas jāizmanto īpaši, pievēršot gan tiešu, gan pastarpinātu uzmanību krāsu sajūtas un atbilstošu krāsu nosaukumu apgūvē. Īpaši jāpievērš bērnu uzmanība novērošanas metodei, lai iepazītu krāsu nokrāsas dabā un apkārtējā vidē.*

2.2. Pedagoģiskā darbība

Pedagoģiskā darbība tiek raksturota kā pedagoga prasmju un zināšanu kopums, kā arī personības iezīmes, kas veicina sekmīgu bērnu fizisko, psiholoģisko un kognitīvo attīstību. Pedagoģam pastāvīgi vēlams paplašināt savu profesionalitāti, izmantot daudzveidīgas, konkrētam audzēkņu vecumam atbilstošas metodes un uzdevumus, kā arī analizēt un novērtēt sava darba rezultātu, lai nepieciešamības gadījumā veiktu korekcijas savā profesionālajā darbībā (Golubina, 2007).

Pirmsskolas vecums ir posms, kad veidojas pamats indivīda personībai. Bērna fiziskā, emocionālā, sociālā un intelektuālā attīstība norit ļoti strauji, tādēļ pedagoga uzdevums ir sekmēt šo izaugsmi caur dažādām teknikām, kas paplašina bērna redzesloku un veicina viņa vēlmi iesaistīties un apgūt piedāvāto. Pedagoģa atbildība ir ļoti liela, jo bērns mācās atdarinot pieaugušos. Tas, kādā veidā pedagogs iepazīstina bērnu ar apkārtējās pasaules procesiem un iespējām, var bērna attīstību ne tikai veicināt, bet arī kavēt. Negatīvu ietekmi uz bērna attīstību atstāj, ja viņam tiek uzspiests darboties pēc noteikta parauga, tādējādi kavējot viņa pašizpausmi un spēju radoši risināt uzdevumu - "problēmu". Vēlākos gados - skolas vecumā bērnam tas var radīt motivācijas grūtības, kā arī nespēju pašam izvirzīt sev uzdevumu un atrast veidus kā nonākt pie galarezultāta (Hibnere, 1998).

Mūsdienās arvien aktuālāks kļūst jautājums par pedagoģiskās pieejas maiņu atsakoties no sistēmas, kad pedagogs pasniedz mācību saturu un bērnam tā ir jāmacās, uz formu, kad pedagogs darbojas kā palīgs un menedžeris, novērojot, rosinot, atbalstot bērna individuālo attīstības tempu

un dabisko interesi apgūt jauno. Jau 17.gs - viens no izcilākajiem pedagoģijas domātājiem Jans Amoss Komenskis, aizsāka pedagoģisko domu, ka bērna audzināšanā svarīga loma ir pēctecības principam - ir jāseko bērna attīstībai un jāstimulē tās prasmes, kas noteiktā periodā veidojas. Cits bērncentrētas audzināšanas pieejas piekritējs bija Frīdrihs Frēbels - pirmsskolas pedagoģijas pamatlicējs. Viņaprāt, bērnam piemīt instinktīvas vajadzības, kas virza viņa attīstību - vajadzība darboties, izzināt, izpaust sevi mākslinieciski. Šie instinkti vēl nekalpo kā apsolīts priekšnosacījums attīstībai, tie ir jāattīsta atbilstošās rotaļnodarbībās (Žukovs, 1999).

Pavērsienu pedagoģijā 20.gs. sākumā radīja arī itāļu ārste psihiatre un pedagoģe Marija Montessori. Viņas teorija rosina radīt bērnu māju - "pedagoģiski sagatavotu vidi", kas pati par sevi aicina bērnu apgūt pašapkalpošanās un saskarsmes prasmes, kā arī rūpēties par apkārtējo vidi. Savukārt, plaša spektra didaktisko materiālu pieejamība ļauj bērnam apgūt konkrētas zināšanas caur rotaļām un spēlēm, tādējādi "pieskaroties" bērna iekšējai interesei. Pedagoģa atbildīgākais uzdevums ir radīt bērnam šo vidi atbilstoši "sensitīvajam periodam - bērniem dotas īpašas, citā laikā neesošas spējas apgūt kādu noteiktu prasmi, kas ir paliekoša, cilvēka būtībai piedaroša, bet attiecīgajā periodā izvirzījies priekšplānā..."(kā minēts Helminga, H. "Montesori pedagoģija" Jumava, 2006, 15.lpp). Bērnu mājā ir nozīmīga kārtība un lietu vienkāršība, lai bērns spēj patstāvīgi izvēlēties un veikt uzdevumu. Turklāt katram materiālam ir starpdisciplināra nozīme, piemēram, dažādu krāsu ģeometriskās figūras, cipari vai krāsaini dzīpari aušanas tehnikas apguvei, kas vienlaicīgi iekļauj matemātikas, rokdarbu un mākslas jomas (Helminga, 2006).

Pieaugušā uzdevums ir bērnu ierosināt darboties ar dažādām mākslas tehnikām, turklāt tām ir jābūt brīvi pieejamām visas dienas garumā. Iespējams, tēlotājdarbībai pirmsskolā netiek veltīts pietiekoši daudz laika un uzmanības, lai gan tieši caur to, indivīds vislabāk spēj attīstīt iemaņas, kas būs nepieciešamas turpmāk skolā un sadzīvē - roku veiklība, prāta radošā un iztēles skaidrība, kā arī emocionālā atvērtība (Randoha, 2015).

Mākslinieciskā darbība jau no agrīna bērna vecuma ir nozīmīga, jo tā veicina estētiskās gaumes attīstību, rosinot pievērst uzmanību apkārtējās vides skaistumam. Novērotais dabā, mākslas darbos, grāmatu ilustrācijās ne tikai paplašina izziņas darbību, bet arī bagātina bērna emocionālo inteliģenci. Aplūkojot ainavas detaļas, ir svarīgi tās pārrunāt un izprast gan no saturiskā viedokļa, gan paust emocionālo attieksmi pret notiekošo. Tādējādi izzinātais rada dziļāku informatīvu ieguvumu. Pedagoģs un bērns darbojas kā viens otru papildinoši eksperti un nozīmīgākais uzdevums ir pedagoģa paša iniciatīva un aizrautība. Krievu pedagoģs V.

Suhomļinskis ir pārliecināts, ka vienaldzība pret estētisko skaistumu rada morālo vienaldzību (Golubina, 2007). No augstākminētā var secināt, ka estētisko jūtu izkopšana var veicināt morāli atbildīgākas, nobriedušākas sabiedrības attīstību, tādēļ pirmsskolā šim audzināšanas aspektam būtu jāpievērš nozīmīga uzmanība.

Apgūt krāsas kā vienkārši konkrētas zināšanas nav pietiekami. Lai tās spētu veikt savu mērķi - attīstīt personības māksliniecisko un estētisko gaumi, nepieciešams, lai krāsas bērnos "iedzīvotos". R. Šteiners skolotāju konferencē dalījies ar ideju par krāsu personificēšanu - piedēvējot tām noteiktas īpašības, raksturu, personību un savā veidā padarot par dzīvām būtnēm. Tā kā pirmsskolas vecums, kas tiek definēts kā laiks aptuveni no 3 - 7 gadu vecumam, ir posms, kad ļoti intensīvi attīstās bērna iztēle, šādas metodes izmantošana rotaļnodarbību laikā, veicina gan iztēli, gan darbojas izglītojoši ".padomājiet vien, cik tas ir iedvesmojoši, kad jūs ļaujiet bērniem iztēloties: te ir koķetais Lillā, un viņam uz skausta tup bezkaunīgais Sārtumiņš. Un tas viss balstās uz pazemīgā Zilā. Viņiem tas ir jāiztēlojas priekšmetiski, tas iedarbojas izglītojoši uz dvēseli" (Šteinerts, R., kā minēts Karlgrēns, F. „Valdorfa pedagoģija”, Jumava, 2008, 58.lpp). Latviešu dzejnieka Imanta Ziedoņa "Krāsainas pasakas" ir viens no šāda veida mācību materiāla, ļaujot krāsu caur pasaku iepazīt iztēles acīm.

Bērns jāiepazīstina arī ar katrai krāsai raksturīgajām īpašībām, "iekšējo spēku" un ietekmi ko tās izraisa. Krāsa var sevī nest informāciju par temperatūras īpašībām - vēsas/ siltas, akustiskajām īpašībām - pieklusinātas/ kļiedzošas, telpiskajām īpašībām - tādas, kas pietuvinās/ attālinās, u.c. (Zirdziņa, 1995).

Secinājums: *Pedagoģiskās un psiholoģiskās teorijas ir pārliecinātas, ka krāsu mācībā īpaša loma ir krāsu sajūtas attīstīšanai atbilstoši bērna vecumam caur dažādām aktivitātēm, rotaļām, apkārtējās vides novērojumiem. Ja līdz 4 gadu vecumam bērnam vēl nav attīstījusies spēja diferencēt dažādas nokrāsas un savos darbos viņš pārsvarā izvēlās tikai "spilgtās" krāsas, tad jau mazliet vēlāk - 4 gadu vecumā, bērna redze ir attīstījusies tiktāl, ka tā spēj uzvert dažādas nokrāsas dabā, sadzīvē, mākslasdarbos, grāmatu ilustrācijās. Šajā vecumā būtiska ir pedagoga prasme saprotami sniegt bērnam zināšanas par krāsu jaukšanu, iegūstot dažādas nokrāsas, ko izmantot savos zīmējumos.*

2.3. Ideju katalogs

Krāsu uztveres attīstīšanai pirmsskolā nepieciešama plaša un daudzpusīga uzdevumu metodika. Lai gan saistība ar krāsām ir visās tēlotājdarbības jomās, būtiski ir pievērst uzmanību krāsu mācībai ne tikai kā pastarpinātam, bet arī kā atsevišķam priekšmetam. Krāsas rosina bērnam ne tikai redzes uztveres attīstību uz niansēm un detaļām, bet arī rada emocionālu un estētisku atgriezenisko saiti bērna dvēselē. Bērna brīvā zīmēšana vai aplicēšana ar krāsām ļauj viņam izpaust savus priekšstatus un sajūtas par apkārt uztverto un novēroto, īpaši 4 - 5 gadu vecumā, kad bērns vēl neprot tehniski precīzi atspoguļot redzēto. Šajā vecumā bērni rada visvairāk zīmējumu - ap 2000 gadā (Svence, 1999).

Krāsu nokrāsu iepazīšana sākas ar novērošanas metodi. Pedagogam ir ieteicams jau 2 - 3 gadus vecu bērnu uzmanību pievērst dažādiem krāsu toņiem dabā, priekšmetos apkārtējā vidē, grāmatās, u.c. Dabas vērojumi ir viens krāsām un to nokrāsām visbagātākais avots. Gadalaikos novērojamās pārmaiņas un katram no tiem atbilstošākās krāsu saspēles liek saskatīt, ka pat ahromātiskajai baltajai krāsai ir dažādas nokrāsas. Piemēram, izpētot krāsas plāvā, pedagoga uzdevums, ir rosināt bērnus saskatīt, ka dažādiem augiem ir dažāda zaļuma stumbrs un lapas, kas tiem neļauj saplūst vienā zaļā masā, bet padara unikālus no citiem. Pedagoģs var bērniem uzdot izaicinājumu kopā sameklēt un saskaitīt cik dažādu zaļās krāsas toņus var ieraudzīt vienā nelielā plavas laukumā. Nedaudz vecākiem bērniem var piedāvāt dažādas sarežģītības hromātisko un ahromātisko krāsu un nokrāsu loto (Hibnere, 1977).

Tikai pēc tam, kad bērni spēj saskatīt dažādas krāsu atšķirības dabā, var sākt mēģināt veidot krāsu pārejas uz zīmēšanas papīra. Un šeit svarīga loma sākas ahromātiskajiem toņiem. Pirmkārt, bērns jāiepazīstina ar baltās krāsas "spējām". Baltā krāsa spēj padarīt jebkuru hromātisko krāsu gaišāku. No sarkana rodas rozā - tumšāki rozā, aveņu rozā, maigi rozā. Zilā krāsa pārvēršas par debeszilu. Notiek brīnumi bērna acu priekšā. Sajūtas, ko rada baltās krāsas klātbūtne padara gaišāku, priecīgāku, maigāku. Pēc tam bērni var tikt iepazīstināti ar melno krāsu, kas spēj visas krāsas padarīt tumšākas, piesātinātākas, arī drūmākas. Rodas ķiršsarkans, bordo, asinssarkans, melleņu zils, negaisa zils, utt. Atkal notiek pārvērtības, kas rada citas sajūtas - tumšākas, nomācošākas, naksnīgākas. Tālāk bērni tiek aicināti savstarpēji jaukt pamatkrāsas - sarkanu, zilu, dzeltenu, iegūstot pirmā līmeņa atvasinātās krāsas - oranžu, zaļu un violetu. Pie tam, atkarībā no katras krāsas proporcijām, veidojas atšķirīga nokrāsa (*Консультация Землякова Н.Ю. на тему " Знакомство дошкольников с цветом "*)

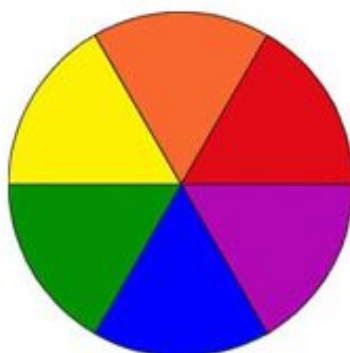
Hromatisko krāsu jaukšanas apguves laikā bērniem nevajadzētu lietot ahromatisko melno krāsu, bet gan krāsas tumšākās nokrāsas mācīties iegūt izmantojot hromatiskās krāsas. Reti kas ir tīri ahromatiski melns, bērniem rodas iespēja iemācīties saskatīt, ka melno krāsu ar dažādām nokrāsām var radīt jaucot hromatiskās krāsas. savukārt, ahromatisko krāsu mācībā, vispirms jāpiedāvā uzdevumu ar 2 ahromatiskajām krāsām - pelēku un melnu uz balta papīra vai baltu uz pelēka vai melna papīra (Hibnere, 2000)

Attiecīgi izmantojamas dažādas kartītes, krāsu laukumi, apli ar krāsām dažāda veida kombinācijās - pamatkrāsas, varavīksnes jeb saules spektra krāsas, pasteltoņi, dažādu pakāpju atvasinātās krāsas, utt. (skat.1.attēlu)

1.attēls

Lai vērstu bērnu uzmanību uz krāsu temperatūru, ieteicams hromatisko krāsu aplis ar 6 krāsu dalījumu, kur vienā pusē ir siltie toņi, bet otrā - vēsies (skat.2.attēlu)

2.attēls

Īpaši nepieciešams vērst bērnu uzmanību uz rudenīgiem toņiem - krāsainajām un brūnajām nokrāsām mežā un eksperimentēt ar šo nokrāsu iegūšanu krāsu jaukšanā. Arī 2. pakāpes atvasinātajām dažādu nokrāsu brūnajai krāsai - okers - veltāma papildus uzmanība. To

iegūst jaucot katru pirmās pakāpes atvasināto krāsu ar tai pretī esošo pamakrāsu. Izveidojas krāsu pāri oranžs un zils, sarkans un zaļš, dzeltens un violets (skat.3.attēlu).

3.attēls

Sajaucot kontrastkrāsas sarkano un zaļo, iegūst brūnas krāsas, sajaucot pamatkrāsas plus balto, iegūst hromatisko - pelēko ar siltāku vai vēsāku nokrāsu (Hibnere, 2000).

Atsaucoties uz iepriekš analizētajiem litaratūras avotiem, bērna vecums ir būtisks kritērijs, kas jāņem vērā pēctecīgā krāsu apgūvē. Ja spilgtās jeb “tīrās” hromatiskās krāsas pakāpeniski bērns spēj uztvere cilvēkam attīstas jau pirmā dzīves gada laikā, tad spēja uztvert un atšķirt krāsu nokrāsas attīstās tikai ap 4 gadu vecumu. Visos vecumos būtiska ir sajūtu attīstīšana pret krāsām, novērošana un spēja saskatīt dažādus krāsu toņus. Attīstīta krāsu izjūta vēlāk atvieglo uztvert un pašam veiksmīgi saskaņot dažādus toņus (Veinbahs, K. (1998) “Krāsu pasaule”, Zvaigzne ABC, 30 lpp)

Secinājums: *Pedagoģiskajam procesam tēlotājdarbībā, tāpat kā matemātikā, ir jābūt pakāpeniskam. Bērns pirmsskolas vecumā pasauli mācās caur sajūtām - aptaustot, aplūkojot, sagaršojot, saklausot. Pedagoģiskajā darbā ir svarīgi to ievērot un koncentrēties uz apkārtējās pasaules sensorās uztveres sekmēšanu. Arī krāsu mācības pamatā ir krāsu sajūtas radīšana. Krāsa ir psiholoģiska un rada noteiktas ķermeniskas un emocionālas reakcijas. Bērnu var rosināt tās uztvert, iepazīt un arī simboliski atspoguļot, veidot attiecības ar krāsām. Izjūtu radīšanu nevar sākt par ātru, jo jau kopš dzimšanas bērns reaģē uz krāsām un ik dienas ar tām nonāk saskarsmē. Līdz ar verbālo nobriešanu, krāsu mācību var paplašināt ar konkrētām zināšanām par krāsu un nokrāsu nosaukumiem, to saskaņošanu un jaukšanu. Vecums, kad bērns spēj uztvert un nosaukt vairāk par “lokālajām” krāsām, pārsvarā tiek minēts kā laiks no 4 gadu*

vecuma. Tomēr jāņem vērā, ka vecums var būt relatīvs rādītājs un vienmēr ir svarīgi sekot arī bērna individuālajai gatavības pakāpei apguvei apgūt jaunās iemaņas.

Balstoties uz literatūrā minēto informāciju krāsu mācības apgūvē, zemāk attēlots ideju apkopojums tabulas veidā (2.tabula)

2.tabula Ideju katalogs

Nr.p.k.	Uzdevums	Saturs
1.	Pasaka "Krāsu karaliste"	Nodarbības mērķis: sniegt priekšstatu par pamatkrāsam un to īpašībām, veicināt iztēles attīstību, zīmējot dzirdēto pasaku, kā arī iepazīstināt ar krāsu jaukšanas procesā iegūstamo rezultātu.
2.	Grāmata "Ainava kopā ar mazo Mulu"	Nodarbības mērķis: Pārrunāt ar bērniem par dabu, ainavu, par dabas noskaņojumu, par to, ko uzzināja meitene Mula. Veicināt bērnu interesi un pievērst uzmanību apkārtējās dabas ainavām un krāsām tajās.
3.	"Daudzkrāsains rudens koks"	Nodarbības mērķis: sajaukt plastilīna krāsas tādā veidā, lai iegūtu daudzkrāsainu rudens koku. Darba gaitā bērni teik mudināti eksperimentēt ar plastilīnu, kas arī veicina roku sīkās muskulatūras attīstību.
4.	Pamatkrāsu jaukšana pa pāriem	Nodarbības mērķis: iepazīstināt bērnus ar jaunu krāsu radīšanu pamatkrāsu jaukšanas procesā un radīt priekšstatu par to kā krāsu proporcijas veido dažādas jauniegūtās krāsas nokrāsas.
5.	"Mārītes"	Nodarbības mērķis: Krāsu dažādu nokrāšu iegūšana jaucot to ar balto un melno krāsu. No iegūtajiem toņiem veidot savu krāsu paleti. (sk. 1.pielikumu, 1.attēlu)
6.	Didaktiska spēle ar kociņiem	Nodarbības mērķis: Nostiprināt bērnu zināšanas un prasmes jaukt divas krāsas dažādās proporcijās, iegūstot krāsu nokrāsas. Iegūtās nokrāsas uzklāt uz saldējuma kociņiem radot pamatu tālāk darboties ar tiem kā ar spēli, izliekot tos secīgi no gaišākā uz tumšāku. (sk. 1.pielikumu, 2.attēlu)
7.	Krāsu ranžēšana, konstruēšana no krāsu kociņiem	Nodarbības mērķis: Veidot un nostiprināt krāsu ranžēšanas iemaņas vienkāršāk un sarežģītāk izmantojot vienu un to pašu materiālo bāzi. (sk.1.pielikumu, 3. attēlu)

8.	Gleznas izveidošana	Nodarbības mērķis: Zīmējuma veidošana uz iepriekš sagatavota krāsu nokrāsu fona. Veicināt bērnu izpratni par to kā vienu materiālu iespējams dažādi pielietot.
9.	Piramīda	Darbs ar poligrāfiskiem materiāliem. Izgriezt ar šķērēm vai plēst no žurnāliem un reklāmas bukletiem dažādas krāsas visdažādākās nianse (brīva forma, bet aptuveni viena izmēra). No iegūtiem gabaliņiem izveidot piramīdu (aplikācija). Katra daļa no savas krāsas, ar horizontālu parēju no gaišas uz tumšu. (sk.1.pielikumu., 5. attēlu)
10.	Fonu veidošana ar krāsu nokrāsām	Nodarbības mērķis: Krāsu sapludināšana. Viena pamatkrāsa pēc bērna izvēles un balta krāsa. Nokrāsot kādu augšējās malas daļu ar izvēlēto pamatkrāsu. Iejauc pamatkrāsā mazliet balto krāsu, lai padarīto gaišāku. Krāsot nākamo joslu, daļēji nosedzot iepriekšējo. Iejauc vēl mazliet balto krāsu un nokrāso vēl vienu joslu. Turpināt, kamēr lapa nokrāsota. Nokrāsoto lapu var izmantot par fonu, lai uz tā aplicētu tādas pašas krāsas papīrus (ģeometriskas figūras vai noteiktas formas priekšmetus). To sasaistīt ar krāsu nokrāsām ainavā, piemēram, zaļa zāle un zaļš mežs nesaplūst viens otrā, bet ir skaidri redzama atšķirība. (sk. 1.pielikumu,6. attēlu)
11.	Burvju koks	Līdzīgi kā augšminētā ideja - piedāvāt bērniem izvēlēties spilgtu krāsaino lapu (fonu), kura saskaņota ar izvēlēto krāsu. Uzzīmēt lielu ovālu (koka kronis) un taisnstūri zem tā (koka stumbrs). Uz iepriekš tonētām lapām ar šablonu palīdzību uzzīmēt daudz riņķus un izgriezt tos. Iepriekš jāpārrunā ka daba nav vienkāršaina, piedāvāt izdomāt, no kādas krāsas būs koka stumbrs un izgriezt atbilstošas strēmeles. Izveidot koka kroņi ievērojot toņu parēju (aplicēšana). Katrs riņķis daļēji nosedzot iepriekšējo. Apskatīt darbus, salīdzināt, pārrunāt domas, secinājumus, iespaidus.

3. Empīriskais pētījums

3.1. Pētījuma metodoloģijas raksturojums

Lai organizētu un vadītu savu pedagoģisko darbību, jebkuram pedagogam - praktiķim ir jāpārzina pedagoģiskās izpētes metodes, lai izzinātu audzēkņu spējas, mācību vajadzības, novērtētu sava un kolēģu darba rezultātus.

Novērošana ir metode, kas prasa padziļinātu uzmanības pievēršanu pētāmajam objektam un notikumu gaitai.

Jebkurš pētījums sākas ar jau pieejamā teorētiskā materiāla analīzi, kas noved līdz idejām par pētāmo problēmas aspektu, kuru nepieciešams pārbaudīt praksē. Procesu, kad informācija par pētāmo problēmu tiek uzkrāta faktoloģiski, izdarīta jauniegūtā materiāla analīze un secinājumi, sauc par eksperimentāli empīriskā līmeņa metodi (Albrehta, 1998). Konkrētā metodes forma tika izmantota arī šajā kvalifikācijas darbā.

Balstoties uz darbā aprakstītajām teorētiskajām atziņām, krāsu jaukšana pirmsskolā tiek rekomendēta jau 4-5 gadu vecumā, kad bērna redzes uztvere ir attīstījusies tiktāl, lai diferencētu dažādus toņus. Tajā pašā laikā pedagogam, izvirzot darba mērķi un uzdevumus, vienmēr uzmanīgi jāizvērtē bērnu attīstības līmenis un interese, lai saglabātu viņu motivāciju un ziņkārtību nākotnē. Balstoties uz V. Hibneres atziņām, pārāk sarežģīts darbs var radīt grūtsirdību un apātiju, likt bērniem novērsties no uzdevuma.

Empīriskā pētījuma mērķis ir: praktiski pārbaudīt kā tēlotājdarbībā pirmsskolā sekmējama 4-5 gadus vecu bērnu krāsu uztvere.

Lai veiktu empīrisko pētījumu, balstoties uz literatūras analīzē gūtajām atziņām, tika izstrādāti krāsu uztveres kritēriji un pazīmes. Tie apkopoti 3.tabulā.

3.tabula Pētījuma kritēriji un pazīmes

Kritērijs	Zema līmeņa pazīme	Vidēja līmeņa pazīme	Augsta līmeņa pazīme	Empīriskā metode
Krāstoņu nianšes atpazīšana	Atpazīst	Atpazīst un parāda	Atpazīst, parāda un nosauc	Pedagoģiskie vērojumi Bērna darba analīze
Krāstoņu nianšes ranžēšana	Nevienmērīga toņu pāreja	Daļēji vienmērīga toņu pāreja	Vienmērīga toņu pāreja	Pedagoģiskie vērojumi Bērna darba analīze
Krāstoņu nianšes iegūšana mērķtiecīgi	Daži toņi	Vairāki toņi	Daudzveidīgas toņu nianšes	Pedagoģiskie vērojumi Bērna darba analīze

Pētījumā iegūtie dati atspoguļoti diagrammās izmantojot MS Excel programmu.

Lai iegūtu datus un rastu atbildi uz pētījuma jautājumu empīriskā ceļā, tiks veikti sekojoši uzdevumi:

- noskaidrot bērnu zināšanas par krāsām, to toņiem un jaukšanu pirms eksperimenta;
- sagatavot un novadīt 8 rotaļnodarbības par krāsām 4-5 gadus vecu bērnu grupā;
- veikt pedagoģisko novērošanu, apkopot un analizēt rezultātus;

3.2. Pētījuma norise

Pētījums notika Rīgas pirmsskolas izglītības iestādes "X" vidējā vecuma grupā. Pētījumā, ar vecāku piekrišanu, tika iesaistīti 20 bērni 4-5 gadu vecumā - 10 meitenes un 10 zēni. Pētījuma aprakstā un rezultātu analīzē bērnu vārdi mainīti. Ņemot vērā to, ka gada sākumā bērnu apmeklētība ir laba, kā arī to, ka daļa no nodarbībām tika veiktas apakšgrupās, var teikt, ka gandrīz visi bērni pētījumā piedalījās pilnā apmērā.

Pētījuma sākumā tika veikta bērnu prasmju vērtēšana pēc izvirzītiem kritērijiem:

- krāsu toņu atpazīšana un nosaukšana pēc dotajiem paraugiem (krāsu toņu kartītes un ziedi ar mārītēm no ideju kataloga) – aptaujas metode (Albrehta, 55. lpp);
- krāsu toņu kartīšu ranžēšana no gaišākās līdz tumšākajai;
- vienas krāsas dažādu toņu iegūšana krāsu jaukšanas procesā.

Lai izvērtētu pirmo kritēriju "Krāsu toņu atpazīšana un nosaukšana pēc dotajiem paraugiem" tika izmantota aptaujas metode un izvērtētas katra bērna zināšanas. Bērnā tika piedāvāti dažādas krāsas un toņu priekšmeti (kartītes, flomasteri, zīmuļi).

Otrā kritērija "Krāsu toņu ranžēšana" izpēte tika veikta divos variantos. Pirmajā gadījumā tika dotas vienas krāsas dažādu toņu kartītes un bērniem bija jāizveido krāsu pāreja no gaišākas līdz tumšākai. Otrajā variantā pāreja bija jāizliek aplicēšanas tehnikā ar dažādu toņu markām. Pirmajā gadījumā bērni tika galā diezgan labi, savukārt, otrajā, neskatoties uz to, ka uzdevums izveidot zīmējumu ar kaut kādiem priekšmetiem (pogas, pupiņas, utt.) ir labi pazīstams un patīkams, sagādāja zināmas grūtības, jo prasīja daudz vairāk uzmanības un pacietības. (skat. 2.pielikumu, 1. attēlu)

Trešā kritērija empīriskā metode bija iegūt vienas krāsas dažādus toņus krāsu sapludināšanas procesā. Bērniem tika piedāvāts uz lapas ar krītiņiem uzzīmēt dažāda izmēra ziepju burbuļus un pēc tam tos izkrāsot ar vienas krāsas dažādām nokrāsām (toņiem). Visi nepieciešamie darbarīki bija pieejami - tie bija jāizvēlas patstāvīgi. Tika novērots, ka, lielākoties, krāsu jaukšanai bērni izvēlējās atsevišķus trauciņus (noskatoties viens no otru), savukārt zīmēšanas paleti izmantoja vien daži bērni.

Novērtēšanā iegūtie dati apkopoti tabulas veidā un iztirzāti 3.3. sadaļā "Iegūto rezultātu analīze".

Pamatojoties uz teorētiskajā daļā gūtajām atziņām un izmantojot materiālus no ideju kataloga, nodarbības tika sagatavotas atbilstoši izvirzītajiem kritērijiem un darba tēmai kopumā.

Kritēriju attīstīšanai tika izstrādāti 3 nodarbību bloki. Nodarbības tika vadītas ievērojot bērnu intereses, ziņkārību, izziņas attīstību un brīvu radošo izjūtu. Nepieciešamās korekcijas atbilstoši bērnu reakcijai tika veiktas nodarbības laikā. Kopumā var teikt, ka krāsu apguve eksperimentālajā grupā notika ievērojot bērnu intereses saglabāšanu un motorisko prasmju un iemaņu attīstību.

Pirmās trīs nodarbības tika apvienotas vienā tematiskajā blokā, kas veltīts spektrālo krāsu atkārtošanai, galveno krāsu jēdzienu aktualizēšanai un jaunu krāsu iegūšanas tehnikas apgūšanai.

Pirmās nodarbībās gaitā bērniem pašiem bija jānonāk pie rezultāta, bez iepriekš noteiktas gatavas atbildes. Lai to paveiktu, bērns, pēc izvēles, varēja izmantot gan guašas, gan akvareļu krāsas, kā arī tika piedāvāta izvēle jaukšanas tehnikai – izmantojot paleti, atsevišķu trauciņu, vai uzreiz uz lapām, vai gan tā, gan tā. Bērniem tika dota iespēja mēģināt, kļūdīties, analizēt, secināt. Tika noteikts, ka nepareizu atbilžu nav, jo viņi pēta. Nodarbībā izmantota pasaka “Krāsu karaļvalsts” (sk.6.pielikumu), ko lasīja pedagogs. Tēlotājdarbības nodarbībā bērniem bija jāstrādā izmantojot jauktu tehniku - krītiņi un guaša krāsas. Ar krītiņiem bija jāuzzīmē trīs torņi, jāizkrāso tos atbilstošā krāsā, savukārt sienas krāsu starp torņiem jāiegūst ar krāsas sapludināšanas (sajaukšanas) palīdzību. Dažiem bērniem grūtības radās pašā sākumā zīmējot torņu kontūras, kas sastāvēja no divām ģeometriskām figūrām - četrstūra un trīsstūra, bet pēc nelielas palīdzības problēma tika atrisināta (izņemot Dmitrija un Tīmura darbos, ar viņiem vēlāk tika veikts individuālais darbs).

Sākumā pamatkrāsu jaukšanas process notika diezgan mierīgi, salīdzinot ar citām reizēm, jo darbs ar krāsām vienmēr izraisa sajūsmu. Bet vēlāk no visam pusēm izskanēja: “Zaļš! Man ir zaļš!”, “Oranžs!” “Paskaties, kas man! Kas tev?” Ne visiem iznāca tīras krāsas, jo dažkārt, uzmanības trūkuma vai vājas motorikas dēļ netika izskalota otiņa vai ievērota zīmējuma kontūra (sk.3.pielikumu, 1.attēlu).

Ļoti labi un apzinīgi strādāja Milena, Lea, Karina, Stas, Marina. Viņi izmantoja piedāvātos darbarīkus pilnā apmēra – jauca krāsas atsevišķos trauciņos. Bērni, kas šogad uzsākuši gaitas pirmsskolā, visu izmēģina ar bažām un izbrīnu.

Otrās nodarbības mērķis bija piesaistīt bērnu uzmanību krāsu daudzveidībai apkārtējā vidē, īpaši dabā. Pat vienā objektā krāsas mēdz būt sajauktas un eksistē daudz nokrāsas un toņi. Grupā bērni tika iepazīstināti ar ziņkārīgo meiteni Mulu un viņas draugu mākslinieku Karli, kā arī ar jēdzienu “ainava” un to, ka dabai un gleznai var būt savs noskaņojums. Pastaigas laikā bērniem tika uzdots jautājums “Kādā krāsā ir koka stumbri?” Atbilde bija vienbalsīga: “Brūni!”

Jautājums tika atkārtots: “Noteikti brūni? Jūs esat pārliecināti?” Lai gan daži bērni sajuta knifu (lamatas), tomēr atbildē atkal ar pārliecību tika minēts, ka tie ir brūni. Tādēļ bērniem tika piedāvātas brūnas kartītes (“tīra krāsa”) un uzdevums - atrast koka stumbru tādā pašā krāsā. Pirmais apjukums bērnu acīs parādījās jau kartītes saņemšanas brīdī: no vienas puses viņi zina, ka koka stumbri ir brūni, tomēr pamana, ka stumbri noteikti nav tādā pašā krāsā kā kartīte rokā. Nākamais solis, protams, bija iet un pētīt, salīdzināt un secināt, kādā krāsā koka stumbri ir. Pirmais variants bija: “Violets!” Pēc tam jau “pelēks”, “zaļš”, “tumši zaļš ar pelēku vai melnu”. Bet īsti brūnu neviens neatrada. Pēc tam bērniem tika piedāvāts līdzīgs uzdevums ar koka lapām. Sākumā uz jautājumu “Kādā krāsā ir rudens lapas?” atbilde skanēja: “Dzeltenas”. Tad bērni devās meklēt lapas, salīdzināt un mēģināt tās ranžēt pēc nokrāsām. Tas nebija viegli, jo, lai gan koka lapas ir dažādas, tomēr atšķirības parādījās ļoti specifiskas un niansētas (skat.3.pielikumu, 2.attēlu).

Trešajā nodarbībā krāsu jaukšana notika izmantojot plastilīnu. No pamatkrāsām bija jāizveido rudens koks (skat.3.pielikumu, 3.attēlu). Veidošanai ir tāda priekšrocība, ka iegūtās zināšanas tiek nostiprinātas ķermeniski (motorika, roku atmiņa, process noris lēnām, krāsas rodas pakāpeniski). Nodarbība bija ļoti līdzsvarota. Tajā dienā bērni bija diezgan mierīgi, uzdevums bija viņiem pa spēkiem un patīkams. Paša sākumā Polina pieprasīja ieslēgt mūziku un pārēji bērni viņu atbalsta. Mierīga melodija ar dabas skaņām veicināja patīkamu atmosfēru. Lai izveidotu koka stumbru, bērniem bija jāsamaisa zils un sarkans plastilīns. Procesā bērni komentēja savu rīcību: “Ņemu sarkanu, tagad zilu; spiežam, spiežam; spiežam”. Pēc tam gandrīz katra pajautāja: “Vai man sanāca?”, pat, ja labs rezultāts ir skaidri redzams. Visvairāk emocijas radās, kad bērniem izdevās iegūt zaļu krāsu. Tik tikko viņiem rokās bijī zils un dzeltens plastilīns, bet nākošā mirklī – zaļš. Process, sajaucot krāsas, lai iegūtu jaunu viņus aizrāva tik ļoti, ka bērni piemirsa, ka darba izveidē atļauts izmantot arī pamatkrāsas. Tika novērots, ka bērni ļoti viegli un ar prieku uztver krāsu apli, kā arī izmēģināja no tā jauniegūtās zināšanas (skat.3.pielikumu, 4.attēlu).

Interesanti novērot, kādas bērniem rodas savstarpējās attiecības procesa gaitā. Piemēram, Karina mēģināja palīdzēt kaimiņiem, pirmkārt, noskaidrojot kas jau ir draugam, ko viņš grib iegūt un tikai pēc tam deva padomu. Stas ļoti skaļi visiem paziņoja katru reizi, kad viņam sanāca jauna krāsa, Mihails un Milena dalījās ar iegūtajām krāsām: Milēna iedeva daļu no savas zaļās, bet Mihails daļu no savas. Daži savam kokam izdomā nosaukumu - “Инопланетное дерево

(citplanētu koks)’’ – Maksims, “Это дерево-вулкан!” (Tas ir koks-vulkāns!) – Polina, “А у меня разноцветное дерево” (Man ir daudzkrāsains koks)’’ – Marija.

“У меня тоже получается зеленый!” (Man arī iznāk zaļš) (Stepans)

“Потому что ты смешал желтый и синий, а если бы ты смешал голубой, то получился бы темно-зеленый” (Tāpēc, ka tu sajauca dzelteni un zilu, bet ja tu sajauksi gaiši zilu, tad tev iznāk tumši zaļš) (Marina). Lai gan secinājums nav precīzs, tomēr tas norāda uz mēģinājumu domāt un analizēt.

Ceturtnā un piektā nodarbība tika veltīta bērnu iepazīstināšanai ar gleznotāja paleti, un tīri tehniskai krāsu jaukšanai dažādās proporcijas caur jēdzieniem ļoti maz, mazliet vairāk utt., kā rezultātā rodas dažādas nokrāsas un toņi. Katram bērnam bija sava palete un parējies gleznošanas piederumi. Pedagoģs parādīja krāsu jaukšanas tehniku vienu reizi un pārējie bērni veica pilnīgi patstāvīgi, bez pedagoga iejaukšanās. Pamatkrāsu jaukšanas tehnika tika apgūta divās nodarbībās – pirmajā dienā tika jauktas sarkanā un dzeltenā krāsa veidojot oranžas krāsas toņus, un zilā un dzeltenā krāsa veidojot zaļas krāsas toņus. Otrajā dienā tika jaukta zilā un baltā krāsa iegūstot zilās krāsas nokrāsas, un zilā un sarkanā krāsa, kas veido sarkanvioletos toņus. Karina, Milena, Stas, Leja, Marina., Darina spēja pamatot savu rīcību verbāli – kādu krāsu viņi ņem, cik daudz un kāpēc. Stepans, Tigrans, Veronika, Nikita, Lana, Maksims – veica krāsu jaukšanu veiksmīgi un pareizi, bet bez verbalizācijas.

Procesa laikā tika novērots, ka bērni darbam ļoti koncentrējās un rezultātā bija apmierināti ar notiekošo. Pēc pedagoga lūguma, cenšas nosaukt nokrāsas, bet vairāk komentē procesu - ka otiņa iet ciemos pie vienas krāsas un ņem mazu pilienu; ka viņi maisa un jauc krāsas; ka viņi pievieno mazliet vairāk krāsas otrā lodziņā un tur jau cita krāsa; salīdzina, kas iznāk vienam, kas otram. Krāsu toņu daudzveidība bija dienas atklājums. (4.pielikums, 2.attēls)

Jauniegūtās krāsas tika uzklātas uz saldējuma kociņiem, kas jau no paša sākuma izraisīja bērniem ļoti pozitīvas emocijas. Kociņus var paņemt rokā, ar viņiem var paspēlēties, no viņiem var izveidot dažādas figūras vai burtus. Sestās nodarbības laikā bērni izmantoja savus krāsotos kociņus, lai izgudrotu un spēlētu spēles - komandas spēli un konstruēšanu. Komandas spēlē katram bērnam tika iedots viens kociņš un uzdevums bija atrast citus sava spektra kociņus, un kopīgi ranžēt tos pēc intensitātes. (skat.4.pielikumu, 3. attēlu)

Konstruēšana patika visiem, bieži bērni izmantoja idejas viens no otra. Bērni cēla mājīņas, lidmašīnas un lidlauku, izdomāja stāstus par tiem un stāstīja viens otram. (sk.4.pielikumu, 4.attēlu).

Septītā nodarbība – gleznas veidošana uz kociņiem izsauca pārsteidzošu atgriezenisko saiti. Nedēļas laikā, katru brīvo brīdi, bērni paši atgādināja un pieprasīja turpināt darbiņus. Ideja tāda, ka no krāsainiem kociņiem (daļēji no tiem, kurus krāsoja paši) bija jāsaliek fons, vēlams izmantojot krāsu parēju no tumšas līdz gaišas. No otras puses kociņi tika fiksēti ar līmlentes palīdzību. Kad tas tika izdarīts, bērni izvēlējās šablonu, apvilka to ar zīmuli uz fona un tad krāsoja. Lai gan pedagogs neko neminēja par krāsu jaukšanu un uz galda atradās ne tikai pamatkrāsas, tika novērots, ka gandrīz visi bērni paši sāka jaukt dažādas krāsas, pat jaucot kopā trīs un četras krāsas, gan 1. un 2. pakāpes atvasinātās krāsas. Tādējādi viņi pētīja, secināja, domāja un darīja pēc pašu iniciatīvas, nostiprinot apgūto. Darba gaita un rezultāti apskatāmi 5.pielikumā (1.attēls, 2.attēls).

Pēdējā nodarbība tika veltīta jauniegūto iemaņu nostiprināšanai. Nodarbības sākumā kopā ar bērniem tika veikts mēģinājums analizēt gleznu. Tika pārrunāts, ka gleznas sevī satur daudz informācijas un pat no vienas krāsas, izmantojot tās dažādas nokrāsas, var izveidot veselu gleznu (piemēram, Reriha gleznas). Procesa gaitā liela uzmanība tika pievērsta bērnu sajūtām, krāsas temperatūrai - auksta/silta, krāsas un gleznas kopējam noskaņojumam. Pagaidām visi bērnu secinājumi ir ļoti vienkāršoti - silta (ja redzama saule), labs vai bēdīgs noskaņojums. Bet vēl ir grūtības analizēt gleznas bez konkrēta temata, jo tas šāda vecuma bērniem vēl ir pārāk abstrakti. Arī kontrasta un krāsu kombinācijas sajūtas nav. Tas sasaucas ar teorijā aprakstīto, ka bērniem šajā vecumā tikai sāk attīstīties spēja uztvert mākslas darbā “ierakstīto” vēstījumu, tādēļ šādi uzdevumi ik pa laikam jāpiedāvā, lai veicinātu bērnu spēju analizēt attēlu plašākā un daudzpusīgākā veidā, tomēr ievērojot, lai šāda analīze ir bērna attīstības līmenim piemērota un neizsauc noraidošu reakciju.

Otra šīs nodarbības daļa bija gleznas radīšana. Uzdevums bija ar krītiņu brīvi sadalīt lapu vairākos lauciņos un katru no tiem nokrāsot krāsu jaukšanas rezultātā jauniegūtā krāsā. Tie bērni, kuriem bija grūtības sadalīt lapu tika aicināti apvilkt savas plaukstas un krāsot tās. Nodarbībā tika dotas pamatkrāsas, lapas un laiks. Pārējais bija bērnu radošā izpausme, kas izpaudās drosmīgā krāsu daudzveidīgumā to jaukšanas rezultātā. Piemēram, Polina no dabas ir ļoti radošs bērns ar bagātu iztēli. Jebkurš viņas darbs ir ar detalizētu stāstu. Pateicoties iztēles pārbagātībai un tam, ka viņa vēlas ar stāstu dalīties ar citiem, Polina ne vienmēr spēj pilnībā pabeigt savu ideju, bet tajā pašā laikā viņa precīzi zina, kādam jābūt rezultātam: viņa zīmēja kaut ko līdzīgu, bet tad izrādījās, ka tā ir haizivs. Haizivju aste jau bija nokrāsota, bet tad, sajaucot krāsas, viņa ieguva neparasti pelēcīgi zilu toni: “О, смотри, что у меня получилось, как у настоящей

акулы!" (Ak, skatieties, ko es darīju, kā īstai haizivij!" Šajā procesā bērni sāka sarunu par to, kāda veida haizivis mēdz būt - balta, tīģera, vaļu, āmuru haizivs. Rezultātā gleznošanas nodarbība izsauca izglītojošu diskusiju.

Otrs ļoti rūpīgs darbs tikai novērots Milenai, kura savu gleznu veidoja ļoti mērķtiecīgi, ilgi eksperimentējot, kamēr sanāca vajadzīgās krāsas un nokrāsas. Savukārt Marijai nav tik attīstīta iztēle, toties viņai patīk atdarināt draudzenes darbu, iegūstot gandrīz tādas pašas nokrāsas un toņus, kas varētu liecināt par izcilu krāsu uztveri.

Katra bērna krāsu uztvere un to atspoguļošana savā darbībā ir ļoti individuāla. Sniegums var būt atkarīgs gan no intelektuālās attīstības, gan noskaņojuma. Piemēram, Karinas darbu kvalitāti ietekmē tas kā viņa jūtas- dažkārt tie ir spilgti, radoši, notiek eksperimenti ar krāsu toņiem, citkārt viņa labprātāk "konsultē" citus. Lea pēc pētījuma acīmredzami atvērusies un kļuvusi drosmīgāka strādājot ar krāsām. Stas, lai gan ļoti labi uztver saprot un spēj izskaidrot savu darbību, mēdz iestrēgt vienā krāsu spektrā. Timurs bieži slimo, kas, viennozīmīgi, ietekmē viņa kopējo attīstību un arī attiecības ar krāsām, kuras atpazīst, bet, visticamāk, izmanto neapzināti un jauniem eksperimentiem nav gatavs. Jegora kognitīvā attīstība vēl nav pietiekoši gatava patstāvīgai krāsu jaukšanai - viņam nepieciešama nepārtraukta pedagoga klātbūtne un atbalsts.

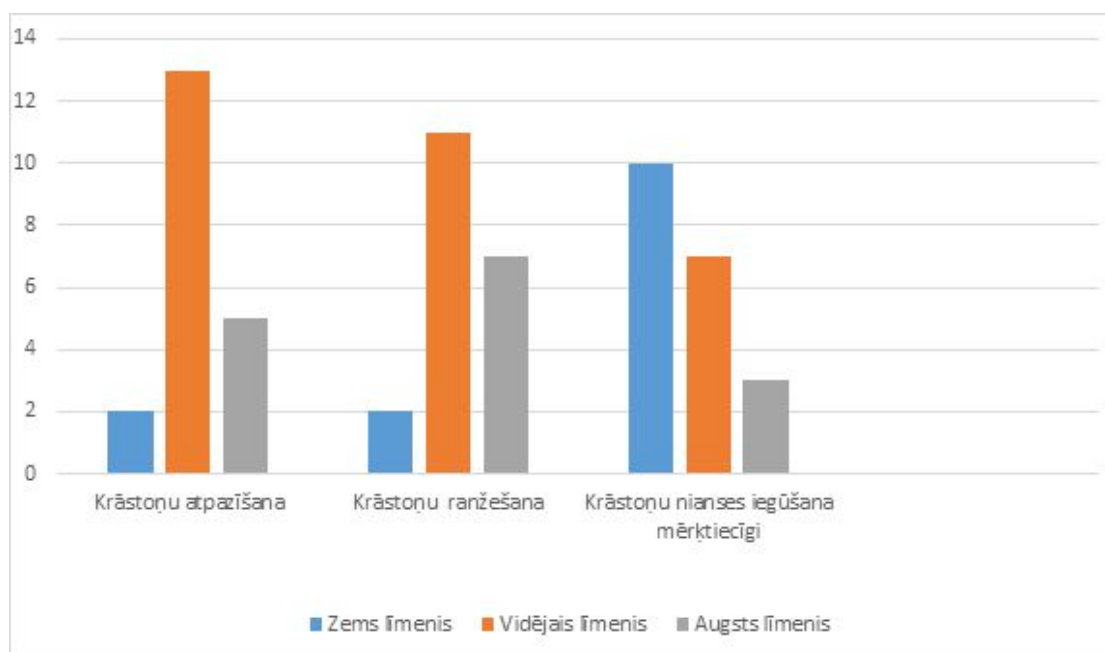
Vērojumi ir svarīgi, jo tie dod pedagogam iespēju apzināties, ka katram bērnam ir gan savs temps, gan izpratnes līmenis, gan prasmes realizēt krāsu projektus. Balstoties uz tiem, viņš var plānot un vadīt savu pedagoģisko darbību, lai veicinātu visu bērnu attīstību. Kopumā gleznošanas nodarbība izvērtās ļoti radoša un apzinīga. Viss, kas saistīts ar krāsu jaukšanu, jau tiek uztverts kā ikdienišķs process. Vairs nav jautājumu, tikai lūgumi vai prasības saistībā ar materiāliem (beigusies krāsa, uz paletes nav vietas, utml.).

3.3. Iegūto rezultātu analīze

Pētījuma sākumā tika novērtētas katra pētījuma dalībnieka prasmes atbilstoši izvirzītajiem kritērijiem. Katra bērna rezultāts tika vērtēts ar atbilstoši burtu - Z (zems līmenis), V (vidējais līmenis), A (augsts līmenis) un atspoguļoti 4.tabulā. Iegūto rezultātu grafisks attēlojums aplūkojams 4.attēlā.

4.tabula Prasmju novērtējums pirms pētījuma

Kritērijs Bērna vārds	Bērna vecums	Krāstoņu nianses atpazīšana	Krāstoņu nianses ranžēšana	Krāstoņu nianses iegūšana mērķtiecīgi
Lea	5 gadi 3 mēn.	A	A	V
Jegors	4 gadi 9 mēn.	Z	Z	Z
Milena	5 gadi 5 mēn.	A	A	A
Stepans	4 gadi 10 mēn.	V	V	Z
Stas	5 gadi 6 mēn.	V	A	V
Nikoleta	5 gadi	V	V	V
Lana	5 gadi 6 mēn.	V	V	V
Nikita	5 gadi 7 mēn.	V	V	Z
Polina	5 gadi 4 mēn.	A	A	Z
Marina	4 gadi 9 mēn.	A	A	A
Veronika	4 gadi 11 mēn.	V	V	Z
Marija S	5 gadi 6 mēn.	V	A	Z
Dmitrijs	4 gadi 10 mēn.	V	Z	Z
Karina	5 gadi	V	V	V
Aleksandrs	5 gadi 4 mēn.	Z	Z	Z
Tigrans	4 gadi 8 mēn.	V	V	Z
Mihails	4 gadi 7 mēn.	V	V	V
Darina	4 gadi 7 mēn.	A	A	A
Maksims	5 gadi 2 mēn.	V	V	V
Timurs	4 gadi 10 mēn.	V	V	Z

4. attēls Prasmju novērtējums pirms pētījuma

Pēc pētījuma sākuma un vērtēšanas nodarbības var secināt, ka krāstoņu atpazīšanā bērnu vidū dominē vidējais novērtējums – bērni atpazīst un parāda atbilstošo krāsu, bet verbalizēšanas spējas nedrīkst novērtēt ar augstu pakāpi, jo krāstoņu nosaukumam bija izmantoti tikai vārdi “tumši”, “tumšāk”, vai ar divkāršu atkārtojumu “tumši, tumši” un tādā pašā veidā arī ar gaišajiem toņiem. Un, lai gan atšķirību starp toņiem bērni spēj pamanīt, tomēr vārdu krājumā pietrūkst atbilstošā apzīmējuma, sakot: “Viņi ir zaļi, jā dažādi, bet visi zaļi”.

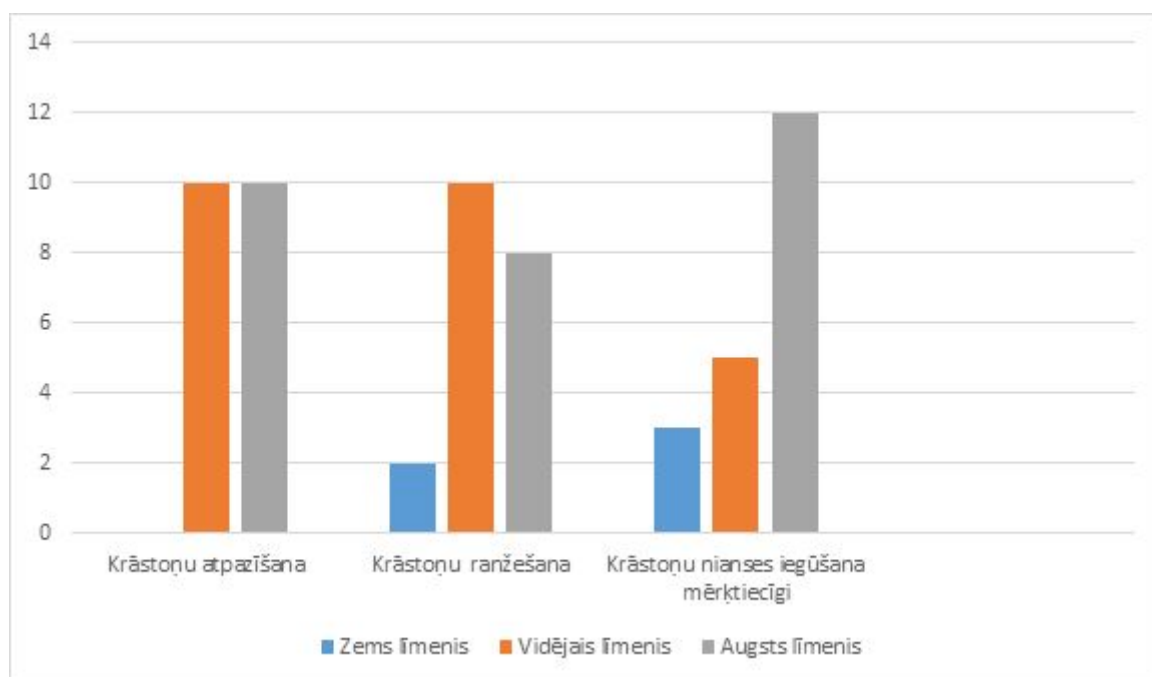
Krāsu toņu ranžēšanas rezultāti norāda, ka bērni diezgan labi spēj sakārtot nokrāsas no gaisākas līdz tumšākai, jo pusei no grupas ir vidējs rādītājs, bet 7 bērni, jeb $\frac{1}{3}$ daļa šo uzdevumu spēj paveikt pilnīgi precīzi. Salīdzinot ar novērtējumu pie krāsu atpazīšanas kritērija, dati ir augstāki, kas varētu liecināt par to, ka bērnu redzes uztveres spēja ir augstāka nekā spēja atspoguļot mutiski redzēto.

Savukārt augstāko prasmju vērtējumu krāstoņu iegūšanā saņēmuši tikai 3 bērni, bet puse - vāju novērtējumu. Tas varētu būt saistīts ar to, ka šai tēmai līdz šim nav pievērsta uzmanība, jo mācību programma iepazīstināšanu ar krāsu jaukšanas tehniku paredz tikai pirmsskolas vidējā vecuma grupā.

Nobeiguma testēšanas dati pēc krāstoņu atpazīšanas, verbalizēšanas un ranžēšanas nodarbībām apkopoti 5.tabulā un attēloti diagrammas veidā 5.attēlā.

5.tabula Prasmju novērtējums pēc pētījuma pētījuma

Kritērijs Bērna vārds	Bērna vecums	Krāstoņu nianses atpazīšana	Krāstoņu nianses ranžēšana	Krāstoņu nianses iegūšana mērķtiecīgi
Lea	5 gadi 3 mēn.	A	A	A
Jegors	4 gadi 9 mēn.	V	V	V
Milena	5 gadi 5 mēn.	A	A	A
Stepans	4 gadi 10 mēn.	A	A	A
Stas	5 gadi 6 mēn.	A	A	A
Nikoleta	5 gadi	A	A	A
Lana	5 gadi 6 mēn.	V	V	A
Nikita	5 gadi 7 mēn.	V	V	A
Polina	5 gadi 4 mēn.	A	A	A
Marina	4 gadi 9 mēn.	A	V	A
Veronika	4 gadi 11 mēn.	V	V	V
Marija S	5 gadi 6 mēn.	A	A	A
Dmitrijs	4 gadi 10 mēn.	V	V	Z
Karina	5 gadi	A	A	A
Aleksandrs	5 gadi 4 mēn.	V	Z	Z
Sofija	4 gadi 8 mēn.	V	V	V
Mihails	4 gadi 7 mēn.	V	V	V
Darina	4 gadi 7 mēn.	A	A	A
Maksims	5 gadi 2 mēn.	V	V	V
Timurs	4 gadi 10 mēn.	V	V	Z

5.attēls Prasmju novērtējums pēc pētījuma

Tika novērots, ka meitenes spēj nosaukt vairāk krāsu nokrāsu veidus nekā zēni, kas sasaucas ar teorētiskajā daļā aprakstīto pētījumu.

Rezultāti liecina, ka nodarbības, kas fokusētas uz krāsu nianšu mācību, ir noritējušas attīstoši un veiksmīgi. Salīdzinot pirms un pēc attīstošajām nodarbībām iegūtos datus, var redzēt, ka krāsu toņu atpazīšanā ir paaugstinājies to bērnu skaits, kuru novērtējums ir augsts, samazinājies to bērnu skaits, kuru novērtējums šajā kritērijā ir vidējas. Zemu novērtējumu pēc nodarbībām nav saņēmis neviens bērns. 4 -5 gadu vecums ir laiks, kad spēja saskatīt krāsu nianšes ir tikko atklājusies, tādēļ šādi uzdevumi ir vecumam atbilstoši un ieteicami. Jaunās zināšanas arī pamazām integrējas bērnu ikdienā, piemēram, pedagogs lūdz atnest bērnam zaļo krītiņu uz ko bērns jautā: “Светлый или темный?” (Gaišo vai tumšo?). Gleznojot ar zīmuļiem, Milena, sajaucot sarkano un dzelteni krāsu, pamana un norāda, ka iegūtais tonis ir apelsīnu krāsā. Viņi biežāk pamana krāsu nokrāsas apkārtējā vidē, piemēram, rotaļlietām, apģērbam. Arī no vecākiem saņemta atgriezeniskā saite par to, ka bērni mājās aktīvi dalās ar jauniegūtajām zināšanām par krāsu jaukšanu.

Otrā kritērija - krāsu toņu nianšu ranžēšanas rezultāti ir palikuši samērā nemainīgi. Tas varētu būt izskaidrojams ar bērna individuālo kognitīvo attīstības līmeni, jo ranžēšana prasa materiāla analizēšanu un noteiktu pamatotu kritēriju izstrādi pēc kā tad materiālu sakārtot.

Iespējams arī, ka nodarbībās turpmāk nepieciešams izmantot daudzveidīgākas metodes šī kritērija attīstīšanai, lai rosinātu bērnu lielāku interesi.

Visnozīmīgākās izmaiņas vērojamas krāsu nianšu iegūšanas novērtējumos. Ja pētījuma sākumā tikai trīs bērniem šo prasmi varēja vērtēt kā augstu, bet pusei no grupas bija zems novērtējums, tad pētījuma beigās ir tikai 3 bērni, kuriem novērtējums ir palicis zems, bet 12 bērniem šī prasme jau ir vērtējama kā augsta.

Krāsu jaukšana izdevās visiem, pat tiem, kam parasti grūti kaut ko izveidot. Tika radīta sapratne un interese par jaunu nokrāsu iegūšanu, ka arī veicināta drosmē mēģināt un eksperimentēt. Pedagoģa uzdevums bija tikai nedaudz iepazīstināt ar tehnisko darba izpildījumu, pārējo bērni bija ieinteresēti eksperimentēt patstāvīgi. Bērniem tas radīja prieku, pozitīvas emocijas un apmierinājumu par savu darba rezultātu.

Pētījumā laikā arī tika pārbaudīts un pozitīvi apstiprināts teorētiskais pieņēmums par to, ka pirmsskolas vidējās vecuma grupas bērni ir vecumā, kad eksperimenti ar dažādu krāsu toņu radīšanu jaukšanas procesā bērniem sāk interesēt aizvien vairāk. Visi bērni spēj nosaukt pamatkrāsas un atpazīt vienas krāsas dažādas nokrāsas, kas pēc Ž. Piažē ir viena no vecumam atbilstošajām kognitīvajām norādēm. Papildus noteiktajiem kritērijiem tika pievērsta uzmanība arī tam, ka bērni pirmsskolā spēj nosaukt lokālās krāsas un, lai gan var saskatīt, ka nokrāsās ir atšķirības, grūtības var sagādāt krāsu toņa verbalizēšana. Arī pētāmajā grupā tas tika novērots, tādēļ pedagogs rosināja domāt salīdzinājumos - zaļš kā zāle, sienāzis, varde, purvs, lapa uz koka; zils kā debesis, jūra, kā jūra vētras laikā. Sarkans kā tomāts, aveņu sarkans. Melleņu zils, baklažānviloets, plūmju violets. Tas bērniem radīja izpratni, kā iespējams niansētāks aprakstīt krāsu toņus, kā arī paplašināja bērnu vārdu krājumu. Šobrīd bērni spēj pamanīt aizvien niansētākas nokrāsas gan dabā, gan apkārtējos priekšmetos un labprāt izdomā tām jaunus nosaukumus. Šie novērojumi sasaucas ar V. Hibneres secinājumiem, ka paplašinot bērna pieredzi ar dažādiem krāsu toņiem un nokrāsām, tiek veicināta viņa redzes uztveres spēja ievērot krāsu nianšes, kā arī verbālās spējas nosaukt tās vārdos (Hibnere, 1977).

Novērojot bērnu darbu komandas spēles laikā, tika secināts, ka bērni, kas kopumā uzrāda labāku personīgo sniegumu nodarbību laikā, labāk prot sadarboties arī komandā un uzņemties līdera lomu.

Pedagoģiskie novērojumi liek secināt, ka bērnu vidū pagaidām nav interese pētīt un analizēt krāsas, kas atrodas gleznās. Uz pedagoga jautājumiem bērni cenšas atbildēt, bet bez acīmredzamas interese. Iespējams, šādi uzdevumi 4 - 5 gadus veciem bērniem vēl ir par grūtu

un nepieciešams vērot kurā brīdī tas varētu viņiem likties saistoši. Līdzīgi kā pirms gada, kad bērni vēl nebija gatavi eksperimentēt ar krāsām, viņi jutās ļoti nedroši un tāda veida darbi viņos neizsauca interesi kāda tā tika novērota šogad. Ņemot vērā teorētiskajā daļā noskaidroto, bērnu prasmes attīstās dabiskā ceļā, tādēļ pedagogam jābūt uzmanīgam un vēlams sekot bērnu intereses un spēju attīstībai, lai saglabātu bērnu motivāciju nākotnē.

Kopumā tika novērota eksperimentālā procesa labvēlīgā ietekme uz bērnu attīstību - viņi ir kļuvuši radošāki, drošāki un emocionāli atvērtāki salīdzinot ar novēroto pirms pētījuma. Sākotnēji tikai daži bērni droši jauca krāsas, centās ievērot un mainīt proporcijas, bet pārējie darīja to tik akurāti un nedroši, ka darbā tas atspoguļojās ļoti vāji. Savukārt, šobrīd visi bērni jau ir gatavi apzinīgi jaukt gan krāsas, gan iegūt dažādus toņus. Ne vienmēr izdodas kā iecerēts, bet mērķis ir acīmredzams. Kustības kļuvušas precīzākas un konkrētākas, uzmanība ir noturīgāka un, galvenais, ir radīta interese par notiekošo.

Ņemot vērā V. Hibneres ieteikumus, tumšo nokrāsu iegūšanai netika izmantota melnā krāsa, tās vietā tika veiktas manipulācijas ar krāsu proporcijām. Ziemā tiks plānotas nodarbības, lai bērnus iepazīstinātu ar ahromatiskajām krāsām, lai ahromātiskās krāsas varētu novērot arī dabā.

Kopumā var secināt, ka darbs un eksperimenti ar krāsām veicinājuši arī to, ka bērni kļuvuši drosmīgāki izmēģināt, izgudrot un darīt, paaugstinājusies spēja atpazīt krāsu nokrāsas, ranžēt krāsas pēc to intensitātes un nosaukt vārdā. Krāsas dod lielāku izvēles brīvību nekā jebkurš cits materiāls, un praktiski nenozīmē "nepareizas atbildes", tādēļ attīstās ne tikai krāsu uztvere, bet arī personība kopumā.

Secinājumi

1. Krāsu uztvere ir dabisks izziņas process, kuru ietekmē gan cilvēka fizioloģiskā, gan kognitīvā un emocionālā attīstība. Lai gan noteiktos aspektos tā attīstās neatkarīgi, tomēr pilnvērtīgai un daudzpusīgai krāsu apguvei nepieciešama arī pedagoģiska virzība. Pirmsskolas vecums ir atbilstošākais brīdis, lai krāsu mācībā iegūtu svarīgo sākotnējo emocionālo izpratni par krāsām, izlaistu to caur sevi un tikai pēc tam apgūtu tehniskas un intelektuālas zināšanas, tādas kā krāsu jaukšana, saskaņošana, utt.
2. Iepazīstināšana ar krāsām jānotiek ņemot vērā bērna vecumposmu. Teorētiski tiek pieņemts, ka 4 gadi ir "sensitīvais vecums", kad bērna redze ir gatava operēt ar krāsu un nokrāsu radīšanu krāsu jaukšanas tehnikā. Iegūstot jaunus priekšstatus par krāsu nokrāsām, tos nepieciešams nostiprināt sensorajā pieredzē caur tēlotājdarbību.
3. Tēlotājdarbība pirmsskolā ļauj bērnam atspoguļot uztverto pieredzi par priekšmetu formu, krāsu, lielumu, utt. Pedagoģa uzdevums ir iepazīstināt bērnus ar dažāda veida materiāliem, kurus izmantot savos radošajos darbos, eksperimentējos un atklājot to pielietojanas daudzveidību, kā arī jāveicina bērnu prasme novērot dabā un apkārtējā vidē notiekošo.
4. Empīriskajā pētījumā tika pārbaudītas teorētiskās atziņas, kas apstiprina, ka 4-5 gadu vecumā bērni spēj samērā labi saskatīt krāsu nokrāsu atšķirības un ranžēt tās pēc toņa intensitātes, tomēr, lai apgūtu dažādu krāsu jaukšanas tehnikas, pedagoģiskajā darbībā jāveicina bērnu radošā iniciatīva un drosme brīvi eksperimentēt arī bez pieaugušā sniegtā parauga. Pētījuma rezultāti pierādījuši, ka attīstošās nodarbības ar noteikto mērķi ir nostiprinājušas eksperimentālās grupas krāsu uztveri un veicinājušas krāsu jaukšanas un ranžēšanas prasmju attīstību.
5. 4-5 gadus bērnu krāsu uztvere tēlotājdarbība pirmsskolā tiks sekmēta, ja skolotājs:
 - Piedāvās atbalstu un iedrošinājumu, jo tie ir būtiski faktori, lai bērns paveiktu iesākto darbu līdz galam, jo nepabeigti darbi bērnos rada neapmierinātību un mazina ticību saviem spēkiem.
 - Organizēs daudzveidīgas nodarbības ar mērķi veikt apkārtējās vides novērojumus - dabā un mākslas darbos, pievēršot uzmanību krāsām, un rosinās

bērnus novērotās krāsu nokrāsas iegūt krāsu jaukšanas tehnikā, jo bērniem ir izteikta interese par šo procesu.

- Respektēs katra bērna individuālās spējas un spējas radoši paveikt uzdoto uzdevumu patstāvīgi, bez noteikta šablona.
- Turpinās iepazīstināt ar hromatiskajām krāsām un kopumā lielāku uzmanību pievēršīs krāsu mācībai, jo tas rosina bērnu iztēli, rada pozitīvas emocijas un rosina būt vērīgiem pret krāsu daudzveidību apkārtņē.

Literatūras saraksts

1. Beitiņa I., Morozova K., Grīnberga B., "Ainava kopā ar mazo Mulu", *Droši un koši*, 2015, 33 lpp
2. Beitiņa I., Morozova K., Grīnberga B., "Klusā daba kopā ar mazo Mulu", *Droši un koši*, 2015, 33 lpp
3. Golubina, V. "Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata", *SIA Izglītības soļi*, 2007, 308 lpp
4. Helminga, H. "Montesori pedagogija" *Jumava*, 2006, 154 lpp
5. Hibnere, V. "Bērna vizuālā darbība. I daļa", *Raka*, 1998, 198 lpp
6. Hibnere, V. "Bērna vizuālā darbība. II daļa", *Raka*, 2000, 342 lpp
7. Hibnere, V. "Bērnu tēlotājdarbības psiholoģija", *Zvaigzne*, 1977, 106 lpp
8. Karlgrēns, F., "Valdorfa pedagogija", *Jumava*, 2008, 152 lpp
9. Komarova, T. "Kā mācīt bērniem zīmēt", *Zvaigzne*, 1982, 124 lpp
10. Mejesa, S. "Gleznošana", *Zvaigzne ABC*, 1997, 31 lpp
11. Ozola, E. "Krāsas: Uztvere un iedarbība", *Jumava*, 2006, 152 lpp
12. Piažē, Ž. "Bērna intelektuālā attīstība", *Pētergailis*, 2002, 318 lpp
13. Randoha, A. "Tēlotājdarbība pirmsskolā" (pirmsskolas izglītības programma), *RPIVA*
14. Randoha, A. "Pirmsskolēnu vizuālo spēju pilnveide tēlotājdarbībā (promocijas darbs)", *Rīga, RPIVA*, 2015
15. Svence, G. "Attīstības psiholoģija", *Zvaigzne ABC*, 1999, 156 lpp
16. Veinbahs, K. "Krāsu pasaule", *Zvaigzne ABC*, 1998, 30 lpp
17. Zirdziņa, V. "Vizuālās mākslas valodas ābece", *Sprīdītis*, 1995, 94 lpp
18. Žukovs, L. "Pedagoģijas vēsture. Pamatkurss", *RaKa*, 1999, 303 lpp

Raksti:

1. Boyatzis, C., Varghese, R., (1994) "Children's Emotional Associations with Colors" *The journal of genetic psychology*, Vol 155(1), 77-85 pp
2. Савина Л.Е., (2016) "Развитие восприятия цвета у детей младшего дошкольного возраста", *Open lessons of education, upbringing, development, socialization*.
<https://open-lesson.net/4182/>
3. Farroni, T., Menon, E. (2008) "Visual Perception and Early Brain Development", *Encyclopedia on Early Childhood Development*

4. Susan J. Leat, Naveen K. Yadav, Elizabeth L. Irving, 2009, *Development of Visual Acuity and Contrast Sensitivity in Children*, *Journal of Optometry*, Volume 2, Issue 1, Pages 19-26,
5. Kelly. J. P., Borchert, K., Teller D.Y., (1997), *The Development of Chromatic and Achromatic Contrast Sensitivity in Infancy as Tested with the Sweep VEP*, *Vision Research*, Vol. 37, No. 15, pp. 2057-2072, Elsevier Science,
6. Lindsay, A. P., Sharpe, T. (1998) *Hue memory and discrimination in young children*, *Vision Research*, Volume 38, Issue 23, December 1998, Pages 3759-3772,
7. Lutzer, V. D., (1987) "Perceptual learning of a non-focal color discrimination between ages three and six", *Journal of general psychology*, 114 (3), 273-279 pp)
8. Poulidou, D., Bonoti, F., Nikonanou, N. (2017) "Do Preschoolers Recognize The Emotional Expressiveness of Colors in Realistic and Abstract Art Paintings?" *The Journal of genetic psychology*, Vol 179., 53-61 pp, Published online: 31 Jan 2018
9. Ünal, Y. (2015) "The Effect of Colour on Human Body and Psychology" *International Journal of Life Sciences Research* ISSN 2348-3148 (online) Vol. 3, Issue 4, pp: (126-128),

Interneta saites:

Briška I., Kalēja-Gasparoviča D., *Prezentācija "Veseluma pieeja mākslas pedagogija"*, 2017/2018

Kalēja-Gasparoviča D., *Mācību līdzekļu plānošanas vadlīnijas*, 2018

https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/redze/zinas/Krasu_redze ERAF 027.pdf

https://www.lamba.lv/attachments/konferences/Bernu%20valodas%20aptauja_LU74_DAU ME.pptx

"Цветовосприятие у детей дошкольного возраста"

<https://works.doklad.ru/view/TqY9U0pdntQ.html>

Консультация Землякова Н.Ю. на тему "Знакомство дошкольников с цветом"
[https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2016/12/15/proekt-razvitie-tsvetovospriyatiya-i-tsvetooshc hushcheniya-u-detey](https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2016/12/15/proekt-razvitie-tsvetovospriyatiya-i-tsvetooshch hushcheniya-u-detey)

<https://www.pinterest.com/pin/827888343976837590/> 20.09.2018 13:58

<https://neposed.net/training-games/razvivayushchie-igry/uchim-tsveta/igra-zhuki-na-tsvet akh.html> 20.09.2018 14:03

<http://www.clipzine.me/u/clip/17749134696254491407>

<https://www.orientacionandujar.es/2013/12/14/propuestas-de-arboles-de-navidad-buenos-bonitos-y-baratos/>

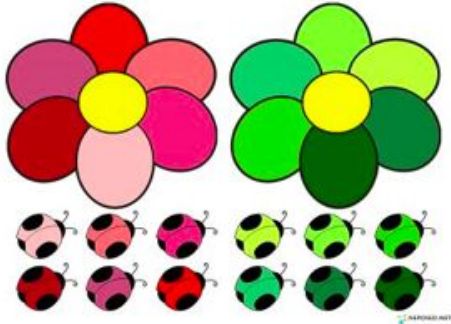
[https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pirmsskolai/pirmssk_izgl_m
ac_programma.pdf](https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pirmsskolai/pirmssk_izgl_m
ac_programma.pdf)

<https://www.pinterest.com/pin/827888343974884741/>

Daiga Kalēja-Gasparovičas lekcijas "Bērna izglītības saturs pirm skolā: vizuālās mākslas metodika" 03.02.2018., Latvijas Universitāte

Pielikumi

1. PIELIKUMS

1. attēls

2. attēls

3. attēls

4. attēls

5. attēls

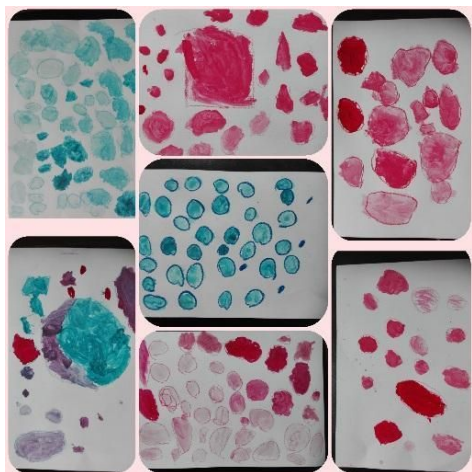

6. attēls

2. PIELIKUMS

1. attēls

2. attēls

3. attēls

3. PIELIKUMS

1. attēls

2. attēls

3. attēls

4. attēls

4. PIELIKUMS

1. attēls

2. attēls

3. attēls

4.attēls

5. PIELIKUMS

1. attēls

2. attēls

1. attēls

2.attēls

*Nodarbības**1.nodarbība*

Pasaka “Krāsu karaliste”

- Sniegt priekšstatu par pamatkrāsām un tam īpašībām
- Rosināt patstāvīgi izvēlēties daudzveidīgus materiālus un tos radoši kombinēt
- Rosināt zīmēt pēc pasakas
- Paplašināt vārdu krājumu ar īpašības vārdiem, rosināt izmantot asociācijas
- Veicināt bērnu iemaņas eksperimentēt un secināt
- Radīt pozitīvas emocijas

Šodien mēs dodamies ceļojumā uz “Krāsu karalisti”. Kā jebkurā karalistē, šeit arī ir valdnieki, padotie, ļaunais burvis un baltā burve. Ļaunais burvis, kā parasti, ir melnā krāsā, un vēlas visu notušēt, notraipīt un pārkrāsot melnā krāsā. Viņa mīļākais diennakts laiks ir nakts, jo naktī viss ir pelēks un melns, un nav iespējams atšķirt nevienu krāsu. Baltā Burve, gluži pretēji, bija ļoti pozitīva, un gribēja viss darīt gaišāku. Bet paši galvenie bija karaļi: Dzeltens, Sarkans un Zils. Viņiem katram bija savs tornis (pils). Sarkanam karalim – sarkans. No sarkana ķieģeļa, ar sarkanām vārtiem, un iekšā arī vis bija sarkanā krāsā. Viņa vismīļākie ēdieni, protams, arī bija sarkanā krāsā. Kādas ēdamas lietas ir sarkanā krāsā? Bērnu atbildes: tomāti, zemenes, ķirsis, paprika, avenes.

Dzeltenais karalis dzīvo dzeltenā pilī. No dzeltena akmeņu, ar dzelteni smilti pagalmā un apģērbs visiem bija dzeltenā krāsā, tikai ar dažādiem toņiem. Un pārtika viņām bija dzeltenā krāsā. Kas mēdz būt dzeltenā krāsā? Bērnu atbildes: banāni, citroni, dzelteni āboli, dzeltenie tomāti, rācenis. Un vēl viņam ļoti patīk saule. Bet kāpēc viņam patīk Saule?

Zilais tornis atbilstoši bija zilā krāsā un blakus tam bija zilais dīķis.

Neskatoties uz tā, ka katram bija sava krāsa un sava māja, viņi bija gudrie valdnieki un starp pilīm bija kopēja sienas. Bet kāda krāsā tās bija jūs uzziniet paši, zināms tikai tas, ka katrā sienā sajaucas divas krāsas.

Pasakas gaitā skolotāja no klucīšiem cēla torņus atbilstošā krāsā, kā arī kopā ar bērniem nolēma, kā zils ir auksta krāsa un tā simbolizēs ziemu, dzeltens – silta krāsa un tā būs vasara, sarkans – koša krāsa un tā būs rudens. Līdz ar to paralēli tika atkārtotas arī ģeometriskās figūras.

Bērniem bija piedāvāts ar krītiņiem uzzīmēt trīs torņus, izkrāsot tos atbilstošā krāsā, bet sienas krāsu starp torņiem iegūt ar krāsas sapludināšanas (sajaukšanas) palīdzību.

2. nodarbība

Grāmata ‘‘Ainava kopā ar mazo Mulu’’

Pārrunas ar bērniem par dabu, ainavu, par dabas noskaņojumu, par to, ko uzzināja meitene Mula.

- Rosināt izteikt savas izjūtas krāsās, raksturot noskaņu
- Rosināt saskatīt dabā vienas krāsas dažādus toņus
- Atrast savu ainavu
- Daba un noskaņojums

Ārā. Pārrunas par krāsām apkārtnē. Kādā krāsā ir koki, lapas, zari, stumbri. Dot rokās tīras krāsas paraugu (piemēram brūnu) un piedāvāt atrast tādu pašu dabā. Atrast koka lapas, nosaukt krāsu, salīdzinot to ar ‘‘tīrās krāsas’’ paraugu. Veikt toņu parēju no koka lapas un/vai zariņiem. Pedagoģs aizcina bērnus dalīties ar saviem novērojumiem, domām un secinājumiem.

3. nodarbība

Materiāli: plastilīns – sarkans, zils, dzeltens

Mērķis: sajaukt krāsas tādā veidā, lai iegūtu daudzkrāsainu rudens koku.

- Vingrināties iegūt pirmās pakāpes atvasinātās krāsas no pamatkrāsām un nosaukt tās
- Rosināt pētīt, mēģināt, secināt
- Vingrināt roku sīko muskulatūru
- Iepazīt krāsu apli

Ievaddaļa: pārrunas par krāsām dabā, un atcerēties par to kāda krāsa ir koka stumbrs, zari un lapas.

4. un 5. nodarbība

Krāsu radīšana, sajaucot divas pamatkrāsas iegūt atvasinātās krāsas.

Mērķis: veicināt iemaņas patstāvīgi jaukt krāsas un iegūt jaunus toņus un nokrāsas.

Materiāli: guaša krāsas - sarkana, dzeltena, zila, balta; gleznotāja palete, ota, ūdens, koka kociņi

- Vingrināt apzināti jaukt krāsas jaunu toņu iegūšanai
- Iepazīstināšana ar krāsu toņu paleti
- Priekšstats par krāsu proporcijām.

Process: Sākotnēji pedagogs parāda krāsu jaukšanas tehniku, pēc tam bērniem tiek dots laiks pašiem eksperimentēt ar pamatkrāsām, iegūstot 1.pakāpes atvasinātās krāsas. Papildus pedagogs veido priekšstatu par to, ka dažādas pamatkrāsu proporcijas veido dažādas intensitātes jaunos toņus.

6. nodarbība

Didaktiska spēle ar kociņiem.

Mērķis: Krāsu ranžēšana un konstruēšana no krāsu kociņiem.

Materiāli: bērnu pašu nokrāsoti saldējumu kociņi.

- Uztveres sekmēšana
- Rosināt loģisko domāšanu
- Vingrināt spēju ranžēt priekšmetus pēc nokrāsām un toņiem
- Mudināt darboties komandā
- Pozitīvu emociju un iztēles veicināšana.

Process: Nodarbības laikā bērni izmanto savus krāsotos kociņus, lai izgudrotu un spēlētu spēles - komandas spēli un konstruēšanu.

7. nodarbība

Gleznas veidošana no kociņiem

Mērķis: izveidot gleznu, par pamatu izmantojot iepriekš nokrāsotus saldējumu kociņus.

- Rosināt patstāvīgi izvēlēties daudzveidīgus materiālus, radoši kombinēt tos, izmantojot dažādas tehnikas, apvienojot tās.
- Izkrāsojot figūras ar krāsām, ievērot kontūrlīniju.
- Apgleznot telpiskus objektus.
- Patstāvīgi izvēlēties nepieciešamos materiālus un sakārtot savu darba vietu pēc nodarbības

Process: Bērniem tiks piedāvāts izvēlēties nokrāsotos kociņus no vienas krāsas gammas (pēc izvēles), ranžēt tos pēc intensitātes. Nostiprināt ar līmlenti ar pedagoga palīdzību. Izvēlēties šablonu, apvilkt to un izkrāsot, ievērojot kontūrlīnijas. Ja nepieciešams papildināt ar citiem elementiem.

8. nodarbība

Gleznas veidošana (pēdējā)

Mērķis: radoši eksperimentēt ar krāsām, izmantot zīmējumos atvasinātas krāsas, gaišos un tumšos toņus.

- Rosināt izteikt savas izjūtas krāsās
- Radoši savstarpēji jaukt krāsas, izmantojot dažādus izteiksmes palīg līdzekļus
- Attīstīt krāsu toņu izjūtu, saskatīt dabā vienas un tās pašas krāsas nianšes
- Nostiprināt jauniegūtas zināšanas.

Process: Monokrāsas gleznas apskatīšana, pārrunas, ka gleznas sevī satur daudz informācijas un pat no vienas krāsas, izmantojot tās dažādas nokrāsas, var izveidot veselu gleznu.

Ar krītiņu brīvi sadalīt lapu vairākos lauciņos un katru no tiem nokrāsot krāsu jaukšanas rezultātā jauniegūtā krāsā. Nodarbībā tiks dotas pamatkrāsas, lapas un laiks.